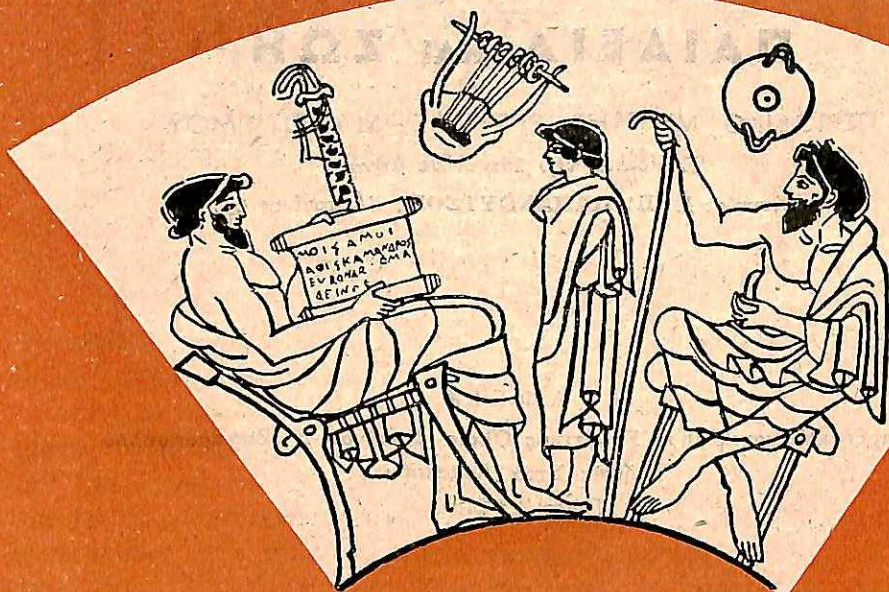

ΠΑΙΔΕΙΑ

και
ζωή

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1953

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Ἀπογοητευτική ἀδράνεια.....	Ἡ Διεύθυνση
Ἡ Μέση Παιδεία μας. Ἕνας Νόμος πού δέν ἔγινε.....	Ε. Π. Παπανοῦτσος
Ἡ κληρονομικότητα τῶν ἐπικτήτων χαρακτήρων (II).....	Ἄννα Κατσιῖρα
Ἡ θεωρία τῶν Μαθηματικῶν στὰ Γυμνάσια (II).....	Μιχαήλ Κ. Κωβαῖος
Διεθνὴς Ἑκπαιδευτικὴ Κίνηση.....	Ε. Π. Π.
Πρὸς τιμὴν τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου.....	Ἡ Διεύθυνση
Παντελὴς Ἀ. Παϊδούσης (νεκρολογία).....	Ν. Σωτηράκης
Βιβλιοκρισία.....	Σοφία Μ. Γεδεών, Θεόδωρος Εὐδης
Νέα Βιβλία.....	

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ—Στοὰ Ἀρσακείου

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Έκδίδεται την 15η κάθε μηνός.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Άρτοτίνης 6

ΓΡΑΦΕΙΑ

Σύνταξη και Διαχείριση: Έκδοτικός Οίκος Ιωάννου Ν. Ζαχαροπούλου

Αθήναι: Στοά Άρσακείου

Τηλέφ. 23-218

Έτησία συνδρομή:

Διά τας Σχολικὰς Έφορείας καὶ τὰ Νομικὰ Πρόσωπα	Δραχ.	80.000
Διά τὰ φυσικὰ πρόσωπα.....	»	70.000

Τόμοι προηγούμενων ἐτῶν:

1947	ἄδետος	δραχ.	75.000	πανόδետος	δραχ.	95.000
1948	»	»	75.000	»	»	95.000
1949	»	»	75.000	»	»	95.000
1950	»	»	75.000	»	»	95.000
1951	»	»	75.000	»	»	95.000
1952	»	»	75.000	»	»	95.000

Τιμὴ τοῦ παρόντος τεύχους

Ὀκτωβρίου 1953 δρχ. 6.000

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρον 6 § 1 τοῦ Α.Ν. 1092/1938:

Διευθυντὴς τῆς «Παιδείας»: Ε. Π. Παπανούτσος, Κατοικία: Άρτοτίνης 6

Έκδότης: Ιωάννης Ν. Ζαχαρόπουλος, Στοά Άρσακείου—Άρσάκη 6

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Π. Σαββίδης, Κατοικία: Βασ. Τζαφέρη 2

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαῖο Περιοδικὸ Μελέτης—Έρευνας—Διαφωτισμοῦ

ΕΤΟΣ Β' — ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1953 — ΤΕΥΧΟΣ 22

Άπογοητευτική ἀδράνεια

Οἱ κυβερνήσεις με συντριπτικὴ καὶ συμπαγῇ πλειοψηφία στὴ Βουλὴ ἔχουν βέβαια τὸ μειονέκτημα ὅτι, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὶς κλονίσῃ με τὴν ἀσήμαντὴ δυνάμη της ἡ Ἀντιπολίτευση, ρέπουν πρὸς τάσεις ὁλοκληρωτικὲς καὶ φθείρουν τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα. Ἀλλὰ καὶ ἓνα πολὺ σπουδαῖο πλεονέκτημα: ὅτι προβαίνουν γρήγορα καὶ εὐκόλα σὲ νομοθετικὲς καὶ διοικητικὲς πράξεις, ἐπομένως μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν σ' ἓνα τόπο ταχύτατα σωτήριες μεταβολές. Μὲ μιὰ προϋπόθεση ὅμως: ὅτι ὄχι μόνο θέλουν τὸ καλὸ τῆς χώρας τους, ἀλλὰ ἔχουν μελετήσῃ καὶ ἐκπονήσῃ καὶ τὸ πρόγραμμα πού θὰ ἐφαρμόσουν. Ἀντίθετα, κυβερνήσεις με ἀσθενῆ καὶ ἀβέβαιη πλειοψηφία στὴ Βουλὴ οὔτε τὶς καλὲς προθέσεις τους μποροῦν νὰ πραγματοποιήσουν οὔτε τὸ πρόγραμμά τους (κι' ἂς εἶναι καλοστοχασμένο καὶ ἑτοιμο) εἶναι σὲ θέση νὰ ἐφαρμόσουν, γιὰτὶ οἱ προσπάθειές τους ἀνακόπτονται καὶ ματαιώνονται ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις ἄγρυπνων πολιτικῶν ἀντιπάλων καὶ τὴν ἀδιαφορία ψυχρῶν ἢ καὶ κακοπροαίρετων φίλων.

Ἡ σημερινὴ Κυβέρνηση ἔχει τὸ μέγα προνόμιο ὅτι διαθέτει ἰσχυρότατη καὶ πειθαρχημένη πλειοψηφία στὴ Βουλὴ. Ἐπομένως μπορεῖ νὰ περάσῃ με εὐκολία ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ Ἀντιπροσωπεία ὅλα τὰ νομοθετικὰ μέτρα πού θεωρεῖ πρόσφορα γιὰ τὴν καλύτερευση τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της. Καὶ νὰ τὰ ἐφαρμόσῃ ἀμέσως με τὰ ὄργανα τῆς πολιτείας. Τὸ ἔκανε ἤδη σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Ἰδίως στὸν οἰκονομικόν. Ἄν οἱ πράξεις της εἶναι ὀρθές ἢ ὄχι, αὐτὸ δὲν ἐνδιαφέρει τὴ στήλη μας. Ἀρκεῖ ὅτι ἐγίναν καὶ ὅτι μαρτυροῦν μιὰν ἐντονη κυβερνητικὴ δραστηριότητα στὸ κεφάλαιο τοῦτο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Σὲ μιὰν ὀρισμένη ὅμως περιοχῇ, αὐτὴν πού μελετᾷ με τὰ δημοσιεύματά του τὸ περιοδικὸ μας, δηλαδὴ στὴν παιδεία, ἡ Κυβέρνηση ἐσημείωσε ὥστώρα μιὰν ἀπίστευτη καὶ ἀπογοητευτικὴ ἀπουσία. Τοῦτο τὸ λέγομε ὄχι ἀπὸ ἀντιπολιτευτικὴ διάθεση (πολιτικὴ με τέτοιο χαμηλὸ νόημα οὔτε ἔκανε οὔτε θὰ κάνῃ ποτὲ τὸ περιοδικὸ μας) ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πόνον πού αἰσθανόμαστε μαζί με ὅλους τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς δασκάλους μας γιὰ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων.

Ὁ πρῶτος χρόνος τῆς κυβερνητικῆς τετραετίας πέρασε χωρὶς ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, Ὀκτώβριος 1953—18

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ *Καὶ Χειρῶν*
ΗΜΕΡΟΜ. *20.8.53*
ΑΡΙΘ. *38305*

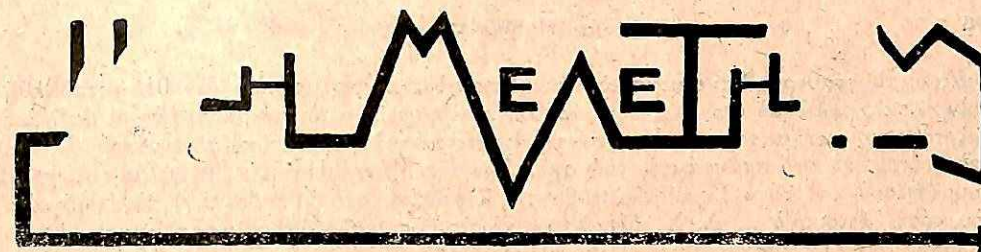
ούτε ένα σημαντικό νομοθετικό μέτρο να ληφθῇ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας γιὰ τὴν ἀνάπλαση τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου. Καὶ ἐπειδὴ στὴ μέση τοῦ σχολικοῦ ἔτους μεταβολὲς δὲν γίνονται, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅτι καὶ ὁ δεῦτερος χρόνος τῆς κυβερνητικῆς τετραετίας θὰ περάσῃ ἐξίσου ἀδειανὸς καὶ ἄγονος γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἐκπαίδευση. Πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἡ μακάρια ἀμεριμνησία; Μήπως δὲν ὑπάρχουν προβλήματα γιὰ λύση; Τόσο λαμπρὰ λειτουργεῖ ἡ σχολικὴ μας μηχανή, ὥστε μποροῦμε ἡσυχοὶ νὰ τὴν ἀφήσωμε ἀδιατάρακτη στὸ ἔργο της;

Ὁ σημερινὸς Ὑπουργός, ὅταν ὀρκίσθηκε καὶ ἀνέλαβε ὑπηρεσία, ἐδήλωσε στὸ προσωπικὸ τοῦ Ὑπουργείου καὶ στὸν Τύπο, ὅτι θὰ μελετήσῃ τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας ζητήματα καὶ («ἐν καιρῷ») θὰ διατυπώσῃ τὴ γραμμὴ πού θὰ χαράξῃ γιὰ τὴ λύση τους. Μῆνες περιμέναμε νὰ τελειώσῃ ἡ μελέτη τοῦ κυρίου Ὑπουργοῦ καὶ τῶν συμβούλων του, γιὰ ν' ἀκούσωμε τί θὰ κάνουν. Ἐπὶ τέλους ἔπειτ' ἀπὸ κάμποσο καιρὸ ἐγινε ἡ δήλωσις ὅτι τὸ Ὑπουργεῖο θὰ προβῇ ἀπὸ τὸ ἐρχόμενο σχολικὸ ἔτος, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦτο πού ἄρχισε, τὸ 1953-1954, στὴν ὀριστικὴ ρύθμιση τῶν σπουδῶν τῆς Μέσης Παιδείας μὲ τὸν διαχωρισμὸ τῶν Γυμνασίων σὲ δύο τριετεῖς κύκλους, κατώτερο καὶ ἀνώτερο, καὶ ὅτι ἄρχισε ἤδη ἡ σχετικὴ ἐργασία γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Ἀν. Νόμου 1823/1951. Ἐνῶ ὅμως περιμέναμε τὸν Σεπτέμβριο γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἐπὶ τέλους κάποια τάξη στὴ Μέση Ἐκπαίδευση, αἴφνης τὸ Ὑπουργεῖο μὲ μακρὲς ἀνακοινώσεις του στὸν Τύπο ἐδήλωσε ὅτι ἀνάθεσε στὸ Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο νὰ μελετήσῃ τὸ πρόγραμμα τριῶν τύπων σχολείων Μέσης: ἐνὸς ἐνιαίου ἐξαταξίου Γυμνασίου, ἐνὸς χωρισμένου σὲ δύο τριετεῖς κύκλους σπουδῶν καὶ ἐνὸς τεχνικοῦ Γυμνασίου πού θὰ ἔχῃ γενικὰ μαθήματα τὸ πρῶτ' καὶ ἐπαγγελματικὰ τὸ ἀπόγεμα. Ὅταν τὸ Συμβούλιο ὑποβάλλῃ τὴν ἐκθεσὴ του, ὁ κ. Ὑπουργὸς θὰ μελετήσῃ—εἶπε—τὸ φάκελο καὶ θ' ἀποφασίσῃ...

Ἔτσι θὰ περάσῃ, ὅπως εἶπαμε καὶ ὁ δεῦτερος χρόνος τῆς κυβερνητικῆς τετραετίας, χωρὶς οὔτε ἓνα ἀπὸ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς παιδείας μας νὰ ἔχῃ νομοθετικὰ ρυθμιστῇ. Εἶχαμε ὅλοι τὴν ἐλπίδα ὅτι μιὰ ἰσχυρὴ Κυβέρνησις θὰ ἔβαζε γρήγορα στὸ δρόμο τῆς ἐθνικῆς μας ἐκπαίδευσης πού ἡ κακοδαιμονία τῆς ἀντανάκλας σὲ ὁλόκληρὴ τὴ ζωὴ τῆς χώρας καὶ εἶναι ἡ αἰτία πολλῶν δεινῶν μας. Τὰ πράγματα ὅμως δὲν ἐδικαίωσαν καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ τὶς προσδοκίες τοῦ λαοῦ μας. Μὰ τί λοιπὸν φταίει καὶ δὲν γίνεται τὸ καλὸ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸ δύστηνο τόπο; Τὸ μυαλὸ μᾶς λείπει, ἢ ἡ γενναιότητα τῶν προθέσεων; Ὁριμοὶ δὲν εἴμαστε ἀκόμη, ἢ ἀπὸ κακότητα καὶ ἐγωισμὸ πῶς πολὺ χαλᾶμε παρὰ πού χτίζουμε;

Ἴσως ὅχι ἐν' ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ ὅλα μαζί νὰ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀβελτηρίας μας.....

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Ἡ Μέση Παιδεία μας. Ἕνας Νόμος πού δὲν ἔγινε

Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας ἱστορία γράφεται ὄχι μόνο μὲ τοὺς Νόμους πού ἐγκρίνει καὶ ἐφαρμόζει μὲ τὰ ὄργανά της ἡ πολιτεία μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ νομοθετικὰ μέτρα πού δὲν ἀξιώθηκαν νὰ πάρουν τὸ τελικὸ χρῆσμα καὶ ἐμείναν σχέδια μόνο. Σχέδια πού τὰ ἐτοίμασε ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου, τὰ υἱοθέτησε ὁ Ὑπουργός, ἀλλὰ γιὰ διαφορὸς λόγους δὲν πέρασαν ἀπὸ τὴ Βουλὴ καὶ δὲν ἔγιναν Νόμοι τοῦ Κράτους. Καὶ αὐτὰ τὰ κείμενα ἔχουν τὴν ἀξία τους. Ὅχι μόνο γιατί ἐκφράζουν ὀρισμένες προθέσεις καὶ τάσεις γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων, σημαντικὲς ὡς συνέπειες βαθύτερων ἀναγκῶν καὶ παρορμήσεων τοῦ λαοῦ μας καὶ ὡς ἀντίπαλους ἰδεολογικῶν ρευμάτων πού αὐλακώνουν τὸ κοινωνικὸ σῶμα τῆς χώρας μας· ἀλλὰ καὶ γιατί μὲ ὅλο πού δὲν ἔγιναν τελικὰ κανόνες δικαίου καὶ πράξεις διοικητικῆς, ἀποτελοῦν μιὰ κατάκτηση, μιὰ σπουδαία προετοιμασία, ἓνα φάκελο ἀπάνω στὸν ὁποῖο θέλοντας καὶ μὴ θὰ σκύψῃ γιὰ μελέτη ὁ νομοθέτης τοῦ μέλλοντος, ὅταν θὰ στοχασθῇ καὶ θὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ συνθέσῃ τὰ δικά του κείμενα. Καὶ ἐδῶ ἀκόμη τίποτα δὲν χάνεται· ἡ ἐργασία πού ἔγινε, θὰ βοηθήσῃ νὰ γίνῃ στὸ μέλλον μιὰ καλύτερη. Ἀλλοτε θετικά, μὲ τὶς ὑποδείξεις της· ἄλλοτε ἀρνητικά, μὲ τὴν ἀντίδραση πού προκαλοῦν οἱ ἀστοχίες της.

Μὲ αὐτὲς τὶς σκέψεις δίνω σήμερα στὴ δημοσιότητα ἓνα Σχέδιο Νόμου πού εἶχε, ὕστερ' ἀπὸ μακρὰ μελέτη, συντάξῃ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1952 (ὕστερ' ἀπὸ τὸ Συνέδριο τῶν Γενικῶν Ἐπιθεωρητῶν Μέσης πού ἔγινε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὶς 31 Μαρτίου ἕως τὶς 2 Ἀπριλίου 1952), ὅταν ἤμουν Γενικὸς Διευθυντὴς τῶν ἐκπαιδευτικῶν τοῦ ὑπηρεσιῶν, καὶ εἶχε ἐγκριθῇ καὶ ὑπογραφῇ ἀπὸ τὸν τότε Ὑπουργὸ Ἰω. Μιχαήλ. Τὸ κείμενο τοῦτο στοιχειοθετήθηκε στὸ Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο καὶ τυπώθηκε σὲ πολλὰ ἀντίτυπα, γιὰ νὰ μοιρασθῇ, μαζί μὲ τὴν ὑποβολή του στὴ Βουλὴ, στοὺς Ἀντιπροσώπους τοῦ ἔθνους, στίς Ἐκπαιδευτικὰς Ἀρχάς, στὸν Τύπο, στίς Ἐπαγγελματικὰς Ὀργανώσεις κ.τ.λ. ὥστε νὰ διαφωτισθῇ ἡ Κοινὴ Γνώμη, νὰ γίνουν σχετικὲς συζητήσεις, κρίσεις καὶ σχόλια, καὶ φωτισμένη ἀπὸ ὅλην αὐτὴ τὴν κίνησις ἡ Βουλὴ νὰ δώσῃ στὸ νομοθέτημα τὴν ὀριστικὴν του μορφή.

Δυστυχῶς ἡ προσπάθεια αὐτὴ δὲν ἐτελεσφόρησε καὶ τὸ Νομοσχέδιο δὲν ἐδόθηκε στὴ Βουλὴ. Γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο:

Ὑποστήριξα πάντοτε καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ὑποστηρίξω τὴν (ἀφελῇ ἴσως, ἀλλὰ καὶ ἀναμφισβήτητα ὀρθὴν) ἀποψὴ ὅτι τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς παιδείας μας πρέπει νὰ μὴ γίνονται ἀντικείμενο κομματικῶν διενέξεων, ἀλλὰ σὰν καθαρὰ ἐθνικὰ θέματα νὰ ἐξετάζονται καὶ νὰ λύνονται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν Κυβέρνησις πού βρίσκειται στὴν Ἀρχή, ἀλλὰ ἀπὸ ὁλόκληρο τὸν πολιτικὸ μας κόσμον μὲ κοινὴ συνεννόηση. Ἔτσι μόνο ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ βρῇ ἡ ἐκπαίδευσίς μας τὸ δρόμο της καὶ νὰ ἐπιδοθῇ ἀπερίσπαστα ὁ ἐκπαιδευτικὸς στὸ ἔργο του· θὰ λείψουν δηλαδὴ οἱ συχνὲς «μεταρρυθμίσεις» καὶ ἀλλαγές, οἱ ἀναθεωρήσεις καὶ οἱ παλινωδίες, τὸ ἀδιάκοπο ράβε-ἐξήλωνε πού ταλανίζει τὴν ἐκπαίδευσίς μας ἀπὸ δῶ καὶ σαράντα πᾶνω-κάτω χρόνια, καὶ θὰ χαραχθῇ ἓνα

ἐνιαῖο καὶ σταθερὸ διακομματικὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα ποὺ δὲν θὰ μεταβληθῇ πρὶν ὀλοκληρωθῇ σὲ ὅλη του τὴν κλίμακα καὶ φανοῦν ἀπὸ μακρὰ πράξη οἱ ἀτέλειες καὶ τὰ μειονεκτήματά του. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα γιὰ μιὰ τέτοια συνεννόηση ἀπάνω στὸν τύπο καὶ στὸ πρόγραμμα τῶν σχολείων τῆς Μέσης Παιδείας ἔγινε μετ' εἰσήγησής μου (ἤμουν καὶ τότε Γενικὸς Διευθυντὴς Παιδείας στὸ Ὑπουργεῖο) τὸ 1945 ἀπὸ τὸν τότε Ὑπουργὸ κ. Δ. Σ. Μπαλάνο, χωρὶς δυστυχῶς ἀποτέλεσμα, γιὰτὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ Ὑπουργοῦ ἄλλαξε καὶ τότε γρήγορα τὸ κλίμα τοῦ Ὑπουργείου. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1952 θεώρησα εὐνοϊκότερες τὶς περιστάσεις καὶ ἔπεισα τὸν Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας μακαρίτη Ἰω. Μιχαήλ νὰ μὴν ὑποβάλῃ στὴ Βουλὴ τὸ νέο νομοθέτημα γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τῶν σπουδῶν τῆς Μέσης Παιδείας, πρὶν ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τὴν Ἀντιπολίτευση καὶ συνεννοηθῇ μαζί της, ὥστε ὁ Νόμος νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ ὅλα ἢ τουλάχιστον ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ ἰσχυρότερα κόμματα. Μετ' ἐντολὴ δικῆς του παρακάλεσα τότε τὸν κ. Παναγιώτη Κανελλόπουλο, ἀπὸ τὰ κορυφαῖα στελέχη τοῦ Συναγερμοῦ, νὰ μὲ δεχθῇ, καὶ στὴ συνάντησή μου ἔγινε τοῦ ἀνέπτυξα διεξοδικὰ τὶς κύριες προθέσεις καὶ διατάξεις τοῦ νέου Νόμου, τοῦ ἔδωσα ἀντίγραφό του καὶ τὸν παρακάλεσα ἀπὸ μέρος τοῦ Ὑπουργοῦ Ἰω. Μιχαήλ νὰ τὸ θέσῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Συναγερμοῦ καὶ νὰ ἀπαντήσῃ ἂν ἡ Ἀξιωματικὴ Ἀντιπολίτευση συμφωνῇ μετὰ λαμβανόμενα νομοθετικὰ μέτρα καὶ δέχεται νὰ τὰ περιβάλῃ μετὰ τὴν ψήφου τῆς στὴ Βουλὴ. Ὁ κ. Κανελλόπουλος φάνηκε ὅτι προσωπικὰ συμφωνοῦσε μετὰ τὶς γενικὲς ἰδέες τοῦ Σχεδίου καὶ μοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ τὸ μελετήσῃ προσεκτικὰ, θὰ τὸ θέσῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ κ. Ἀλ. Παπάγου καὶ θὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ τὴν ἀπόφασή τοῦ Ἀρχηγοῦ του γιὰ νὰ τὴ διαβιβάσω στὸν Ὑπουργό. Δυστυχῶς δὲν ἔδωκεν ἔπειτα καμιά συνέχεια στὸ ζήτημα. Φανερά, ἡ Ἀντιπολίτευση δὲν θέλησε τότε νὰ συμπράξῃ μετὰ τὴν Κυβέρνηση Πλαστήρα-Βενιζέλου γιὰ νὰ ρυθμιστοῦν μετὰ διακομματικὸ τρόπο τὰ ἐκπαιδευτικὰ μας ζητήματα. Τὸ γεγονός αὐτό, καθὼς καὶ μερικὰ ἄλλα (ἡ βαρεὶα ἀρρώστια τοῦ Ὑπουργοῦ Μιχαήλ ποὺ ἔπειτ' ἀπὸ λίγο πέθανε, καὶ ἡ ραγδαία μεταβολὴ τῶν πολιτικῶν μας πραγμάτων ποὺ ἔκανε ἀναπόφευκτες τὶς νέες ἐκλογές) μετ' ἔπεισαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ μὴ γίνουν νέες προσπάθειες διακομματικῶν συνεννοήσεων καὶ νὰ ἀναβληθῇ ἡ νομοθετικὴ διευθέτησις τῶν ζητημάτων τῆς Μ. Παιδείας γιὰ εὐθετώτερο χρόνον.

Ἔτσι ὁ Νόμος ἐκεῖνος ἔμεινε μόνο στὰ χαρτιά, καὶ θάφτηκε στὰ ντουλάπια τοῦ Ὑπουργείου..... Ἄν τὸ περιεχόμενό του βασίζεται σὲ σωστὲς ἀρχές καὶ μετὰ τὶς διατάξεις του λύνονται πραγματικὰ τὰ δεινὰ προβλήματα ποὺ βασανίζουν σήμερα τὴ Μέση μας Ἐκπαίδευση, θὰ τὸ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης τώρα ποὺ ἔρχεται στὴ δημοσιότητα ὀλοκληρὸ τὸ κείμενό του—γιὰ νὰ μείνῃ, ὅπως εἶπαμε, στὴν ἱστορίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων καὶ γιὰ νὰ βοηθήσῃ (θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ) ὅσους θὰ ἀναλάβουν τώρα ἢ στὸ μέλλον νὰ ρυθμίσουν ἐπὶ τέλους τὰ ζητήματα τῆς Μέσης μας Παιδείας καὶ νὰβάλουν τάξιν σ' αὐτὸ τὸν ἐξαιρετικὰ σοβαρὸ καὶ ἀναστατωμένον ἀπὸ τὶς συνεχεῖς καὶ ἀστόχαστες ἐπεμβάσεις ὑπευθύνων καὶ ἀνευθύνων παραγόντων τομέα τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς.—Οἱ ἀναγνώστες τῆς «Παιδείας καὶ Ζωῆς» γνωρίζουν τὶς ἰδέες ποὺ ὑποστηρίζει ἡ Διεύθυνσις τοῦ περιοδικοῦ στὸ κεφάλαιον αὐτοῦ. Τὶς ἔχω ἀναπτύξει κατ' ἐπανάληψιν μετὰ ἄρθρα (τεῦχος 15 Μαΐου 1947, σελ. 413-416, τεῦχος 15 Ἰουνίου 1947, σελ. 461-465, τεῦχος 15 Σεπτεμβρίου 1951, σελ. 313-315) καὶ μετὰ ἓνα μακρὸ συστηματικὸ μελέτημα («Σχέδιον Ἐκπαιδευτικοῦ Προγράμματος» τεῦχος 15 Σεπτεμβρίου 1951, σελ. 316-329). Τώρα θὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδουν τὶς ἰδέες αὐτὲς διατυπωμέναις μετὰ μορφὴν διατάξεων σ' ἓνα πλῆρες νομοθετικὸ κείμενον καὶ θὰ σταθμίσουν τὴν ἀξίαν ἢ τὴν ἀπαξίαν τους. Ποιὲς εἶναι οἱ καινοτομίαι τοῦ Νόμου καὶ σὲ ποιὰς κοινωνικὰς καὶ ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας μας ἀνταποκρίνονται οἱ λύσεις αὐτὲς, καὶ μόνος τοῦ θὰ ἀντιληφθῇ ὁ ἐμπειρὸς στὰ ἐκπαιδευτικὰ μας πράγματα ἀναγνώστης, καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἐκθέσῃ συνοπτικὰ στὸ τελευταῖον μέρος τοῦτον τοῦ δημοσιεύματος. Πρωτίτερα ὅμως θὰ παραθέσω ἓνα μεγάλο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν

Εἰσηγητικὴ Ἐκθεσὴ καὶ ἔπειτα ὀλοκληρὸ τὸ κείμενον τοῦ Νόμου (ἐκτὸς ἀπὸ 2-3 ἐντελῶς τυπικὰ ἄρθρα ποὺ δὲν ἔχουν γενικότερο ἐνδιαφέρον) γιὰ νὰ σχηματίσῃ ὁ καθένας προσωπικὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του. Ἄν προβαίνω σήμερα σ' αὐτὴ τὴν δημοσίευσιν—ἐπιθυμῶ καὶ πάλιν νὰ τονίσω ὅτι—τοῦτο τὸ κἄνω ἀποκλειστικὰ μετὰ τὴν πεποίθησιν ὅτι σὲ κάτι ἀκόμη μπορεῖ νὰ γίνῃ χρήσιμη αὐτὴ ἡ ἐργασία ποὺ ἔμεινε στὴ μέση. Ἄν δὲν ὠφελήσῃ μετὰ τὶς ὑποδείξεις τῆς, ποιὸς ξέρει;—μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ μετὰ τὰ σφάλματά της. Καὶ αὐτὸ κέρδος θὰ εἶναι.

«Περὶ τῶν νέων τύπων σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως».

Α'. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Εἰσηγητικὴν Ἐκθεσιν:

Μακραὶ σκέψεις καὶ συζητήσεις ἐπὶ τοῦ ὀρθότερου τρόπου διαρθρώσεως τῶν σπουδῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον κατ' ἐπανάληψιν μέχρι σήμερον ἔχει διατυπωθῇ εἰς ἐπιστημονικὰς πραγματείας, ἀποφάσεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ πορίσματα ἐκπαιδευτικῶν συνεδρίων: νὰ διαχωρισθῇ ἡ Μέση Ἐκπαίδευσις εἰς δύο κύκλους σπουδῶν· ἓνα κατώτερον καὶ ἓνα ἀνώτερον. Ὁ κατώτερος νὰ εἶναι ἐνιαῖος, μετὰ προορισμὸν νὰ προσφέρῃ γενικὴν μόρφωσιν θεμελιουμένην ἐπὶ τῶν γνώσεων τῶν παρεχομένων ἀπὸ τὸ πλῆρες ἐξάχρονον δημοτικὸν σχολεῖον. Παραλλήλως ὅμως νὰ περιέχῃ εἰς τὸ πρόγραμμά του γνώσεις πραγματικὰς, ὥστε νὰ δίδῃ εἰς τὸν μαθητὴν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποκτήσῃ συνειδήσιν τῶν κλίσεων καὶ τῶν ἱκανότητων του, διὰ νὰ προβῇ ἀργότερον συνειδητῶς εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος. Διὰ τοῦ κατωτέρου τούτου κύκλου τονίζεται ὅτι πρέπει νὰ διέλθουν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ μαθηταὶ: καὶ ὅσοι μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τῶν ἀπὸ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπιδοθῶν εἰς γυμνασιακὰς καὶ ἔπειτα εἰς ἀνωτέρας πανεπιστημιακὰς καὶ ἄλλας σπουδὰς, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θὰ φοιτήσουν κατόπιν εἰς ἐπαγγελματικὰς σχολὰς ἀπαιτούσας προπαιδεῖαν ἀνωτέραν τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως. Ὁ ἀνώτερος κύκλος σπουδῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τοῦ πρώτου, τοῦ κατωτέρου, καὶ διαφορίζομενος νὰ περιλάβῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ ἀνθρωπιστικὸν Γυμνάσιον (διαχωριζόμενον εἰς φιλογικὸν καὶ εἰς φυσικομαθηματικὸν) καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς ποικίλας Μέσας Ἐπαγγελματικὰς Σχολὰς (Ἐμπορικὰς, Τεχνικὰς κ.λ.π.).

Ἡ δὲ διὰ τὴν γυμνασιακὴν ἐκπαίδευσιν διατίθενται ἐξ ἑτῆ (ἀπὸ τοῦ 13ου ἕως τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας). Μετὰ τὴν προτεινομένην διάρκειαν τὰ πρῶτα 3 ἔτη δίδονται εἰς τὸν κατώτερον κύκλον σπουδῶν (Προγυμνάσιον) καὶ τὰ ἄλλα 3 εἰς τὸν ἀνώτερον (Γυμνάσιον). Ἡ διάρκεις αὕτη ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ δοθῇ ἐπαρκὲς ἑκτασίς χρόνου εἰς τὸ πρόγραμμα μαθημάτων ἑκατέρου κύκλου σπουδῶν, παραλλήλως δὲ ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς Στατιστικῆς διαπιστουμένην μορφωτικὴν ἑφεσιν τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Πράγματι, ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὴν κίνησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τοῦ Γυμνασίου κατὰ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη, θὰ βεβαιωθῶμεν διὰ δύο τινα:

α) Ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ Γυμνάσια μαθητῶν ἠυξήθη σημαντικῶς ἐν τῷ συνόλῳ του: οὕτω ἐνῶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ τελευταίου πολέμου δὲν ὑπερέβη τὰς 100 χιλιάδας, κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1951-1952 ἔφθασε εἰς τὰς 173.461 μαθητάς.

β) Ἀπὸ τῆς α' τάξεως τοῦ Γυμνασίου πρὸς τὰς ἀνωτέρας ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων μαθητῶν βαίνει συνεχῶς μειούμενος μετὰ σταθερὰν περίπου ἀναλογίαν ἔχουσαν ὡς ἐξῆς: Εἰς τὰς τρεῖς πρώτας τάξεις τὸ σύνολον τῶν φοιτῶντων εἰς ὅλα τὰ Γυμνάσια τῆς χώρας μαθητῶν πλησιάζει τὸ διπλάσιον περίπου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φοιτῶντων εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ Γυμνασίου μαθητῶν. Ἐνῶ κατ' ἔτος εἰσέρχονται εἰς τὰ Γυμνάσια 40-50.000 μαθηταί, ἐξέρχονται αὐτῶν 15-20.000, μέγας δὲ ἀριθμὸς

5. Ὄρισεν ἄμεσον καὶ ὁλοκληρωτικὴν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς εἰσαγομένης μεταρρυθμίσεως, πρᾶγμα ὃχι μόνον ἀκατόρθωτον ἀλλὰ καὶ ἄκρως ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὅλου προγράμματος, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε, ὅπως γίνεται εἰς ὅλας τὰς προηγμένας εἰς τὸν πολιτισμὸν χώρας τοῦ κόσμου, ἡ μεταρρύθμισις νὰ ἐφαρμοσθῇ προοδευτικῶς καὶ εἰς μακρὸν διάστημα χρόνου μετὰ βαθείας περισκέψεως καὶ συστηματικῆς προπαρασκευῆς ἐκάστης φάσεως, διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ὁ σάλος εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ διὰ νὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς αἱ προϋποθέσεις τῆς ἐπιτυχίας.

Αὐτὰς τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ χάσματα ἐρχεται νὰ πληρώσῃ τὸ παρὸν Σχέδιον Νόμου.

Εἰς τὸ 1ον ἄρθρον αὐτοῦ τίθενται μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ σαφηνείας τὰ παιδαγωγικά αἰτήματα, τῶν ὁποίων τὴν πραγμάτωσιν ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ ἐκάτερος κύκλος σπουδῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως σύμφωνα καὶ μετὰ τὴν μακρὰν περὶ ἀνθρωπιστικῆς παιδείας παράδοσιν τοῦ Ἑθνικοῦ μας καὶ πρὸς τὴν σχετικὴν θεμελιώδη διάταξιν τοῦ Συντάγματος, χωρὶς ἐν τούτοις εἰς τὸν καθορισμὸν αὐτὸν νὰ παροραθοῦν αἱ σύγχρονοι ἀνάγκαι τῆς χώρας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας.

Περὶ τῶν Προγυμνασίων (τῆς κατωτέρας βαθμίδος σπουδῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως), ἥτοι τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ προγράμματος καὶ ἄλλων λεπτομερειῶν τῆς λειτουργίας των διαλαμβάνουν τὰ ἄρθρα 2, 3, 4 καὶ 5. Περὶ δὲ τῶν Γυμνασίων (ἀνωτέρας βαθμίδος σπουδῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως) καὶ τῶν δύο τύπων αὐτῶν (φιλολογικοῦ καὶ φυσικομαθηματικοῦ) διαλαμβάνουν τὰ ἄρθρα 6, 7, 8, 9 καὶ 10.

Τὸ ἄρθρον 11 καθορίζει τὸν μόνον ὁρθὸν καὶ δίκαιον κατὰ τὴν γνώμην μας τρόπον κατανομῆς τῶν Προγυμνασίων καὶ τῶν Γυμνασίων εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς χώρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων ἐκατέρας βαθμίδος καθωρίσθη βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδακτικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν σήμερον κατόπιν ρητῶς ἀνειλημμένων ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεώσεων (ἄρθρον 23 τοῦ Ἀναγκαστικοῦ Νόμου 1823/51 καὶ ἄρθρον 10 τοῦ παρόντος Νομοθετήματος). Κατανέμονται δὲ τόσον τὰ Προγυμνάσια ὅσον καὶ τὰ Γυμνάσια εἰς τοὺς διαφόρους νομοὺς τῆς χώρας μὲ μόνον κριτήριον τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστου νομοῦ. Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι σημαντικωτάτη καὶ ἐφιστῶμεν ὅπως ἰδιαιτέρως ἐπ' αὐτῆς τὴν προσοχὴν τῆς Ἑθνικῆς Ἀντιπροσωπείας. Σήμερον οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ διατιθέμενον διὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν διδακτικὸν προσωπικόν, οὔτε τὰ σχολεῖα κατανέμονται εἰς ὅλους τοὺς νομοὺς κατὰ τρόπον δίκαιον, διότι κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν Γυμνασίων δὲν ἐτηρήθη ἕως τῶρα ἐνιαία ἀρχή, ἀλλὰ τὸν λόγον πάντοτε εἶχον κομματικαὶ συμπάθειαι καὶ προσωπικαὶ ἐπιρροαί. Οὕτω μεταξὺ νομῶν τοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ ἄλλος εἶχε δύο ἢ τρία καὶ ἄλλος ὀκτὼ ἢ δώδεκα Γυμνάσια, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ ἀνισότης αὕτη νὰ δημιουργῇ διαρκῶς παράπονα καὶ διαμαρτυρίας. Ἡδὲ ἡ ἀταξία αὕτη αἰρεται καὶ ὅλοι οἱ νομοὶ τῆς αὐτῆς πυκνότητος πληθυσμοῦ ἀποκοτῶν τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς ἀριθμὸν σχολείων. Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, τῶν ὁποίων ἡ ἔδρα θέλει καθωρίσθῃ ὃχι πάλιν αὐθαρέτως, ἀλλὰ κατόπιν ἀποφάσεως Ἐπιτροπῆς ἐξ ἀνωτέρων τοπικῶν ὑπαλλήλων. Αὕτη θὰ προβῇ εἰς τὰς ὑποδείξεις τῆς μετὰ ἐπισταμένην καὶ ἀμερόληπτον ἐρευναν ἐκάστης περιπτώσεως.

Διὰ νὰ μὴ καταστρατηγηθῶν εἰς τὸ μέλλον αἱ διατάξεις αὗται, τὸ ἄρθρον 12 προβλέπει ὅτι μόνον διὰ Νόμου θὰ γίνεταί τοῦ λοιποῦ νέα ἴδρυσις σχολείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ἀναγκαζομένης ἅμα εἰς τὸν Κρατικὸν προϋπολογισμόν τῆς διὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀναγκαζομένου διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἀπαιτούμενης πιστώσεως.

Τὸ ἄρθρον 13 ὁμιλεῖ περὶ τῶν Νυκτερινῶν Προγυμνασίων καὶ Γυμνασίων, ἅτινα τοῦ λοιποῦ θὰ περιλαμβάνουν 4 τάξεις διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ παρέχουν τὴν ἐξ αὐτῶν προσδοκωμένην μόρφωσιν, ἀφοῦ αἱ ὥραι τῆς καθ' ἡμέραν λειτουργίας των εἶναι ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως των περιορισμένα. (Οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἡμέραν νέοι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διδάσκωνται πλέον τῶν 3-4 διδακτικῶν ὥρῶν καθ' ἑσπέραν, ἐναντι τῶν 5-6 τῶν ἄλλων σχολείων).

Τὸ ἄρθρον 14 καθορίζει τὸν νέον τύπον Μέσων Ἐμπορικῶν Σχολῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ εἶναι ἀντίστοιχοι πρὸς τὰ νέα Γυμνάσια καὶ θὰ περιλαμβάνουν τρεῖς ἐνιαυσίας τάξεις.

Τὴν προοδευτικὴν καὶ ἐντὸς 7 ἀπὸ σήμερον ἐτῶν πραγματοποιήσιν τῆς εἰσαγομένης μεταρρυθμίσεως θεσπίζει τὸ 15ον ἄρθρον τοῦ παρόντος Σχεδίου Νόμου. Δι' αὐτοῦ προβλέπεται ὅτι ἡ μεταβολὴ θὰ ἀρχίσῃ κλιμακῶδ' ὃχι ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ μεταπροσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους, θὰ ἔχῃ δὲ ὁλοκληρωθῇ κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1958-59.

Διὰ τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ παρόντος Σχεδίου Νόμου δίδεται εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἡ ἐξουσιοδότησις, ὅταν θὰ ἔχῃ ἐπιτυχῶς ὁλοκληρωθῇ ἡ εἰσαγομένη μεταρρύθμισις, νὰ δημιουργῇ τάξεις προπαρασκευαστικὰς διὰ τοὺς νέους τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ φοιτήσουν εἰς τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα τῆς χώρας, καθὼς καὶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ ἰσχύον σύστημα ἐξετάσεων πρὸς ἀπόκτησιν γυμνασιακοῦ ἀπολυτηρίου μὲ ἀπώτερον σκοπὸν, ὅταν πεισθῇ ὅτι ὁ ἐλεγχος τῆς προόδου τῶν μαθητῶν ἔχει φθάσει εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς δεούσης ἀκριβείας καὶ αὐστηρότητος, νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν κατάργησιν τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων εἰς τὰ Πανεπιστήμια.

Τὰ ἐπόμενα ἄρθρα 17, 18 καὶ 19 ρυθμίζουν διάφορα συναφῆ πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν θεσπιζομένων μέτρων ζητήματα.

Μία τῶν θεμελιωδῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διὰ τοῦ παρόντος Σχεδίου Νόμου εἰσαγομένης μεταρρυθμίσεως εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ ὕλική ἐνίσχυσις τοῦ ἐποπτικοῦ καὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Μόνον ἐφ' ὅσον οἱ καθηγηταὶ εἰς τοὺς ὁποίους θὰ ἐμπιστευθῶμεν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων μέτρων ἀνυψωθῶν ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς, θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἐνστερνισθοῦν μὲ ἐνθουσιασμόν τὰς εἰσαγομένας μεταβολὰς καὶ νὰ ἐργασθῶν μὲ ζῆλον διὰ νὰ ἀποδώσουν τὰ νέα σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως τὰ προσδοκώμενα ἐκ τῆς λειτουργίας των μορφωτικὰ ἀποτελέσματα. Σήμερον ἔχει διαπιστωθῇ ὅτι εἰς τὰς Πανεπιστημιακὰς Σχολὰς, αἱ ὁποῖαι καταρτίζουν τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, δὲν προσέρχονται πλέον μὲ προθυμίαν πολλοὶ ἐκλεκτοὶ νέοι διατεθειμένοι νὰ ἀφοσιωθῶν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Ἀκόμη καὶ οἱ ἀποφοιτῶντες ἐξ αὐτῶν προτιμοῦν ἀντὶ τῶν δημοσίων σχολείων, ὅπου ἀμείβονται γλισχρότατα, τὴν ἐξέρεσιν θέσεως εἰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, ἅτινα ὑπόσχονται μείζοντα ἀποδοχὰς. Ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι νὰ κατέρχεται διαρκῶς ἡ στάθμῃ τῆς επαγγελματικῆς ποιότητος τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ θεραπευθῇ τὸ κακὸν τοῦτο, τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον εὐκόλως ἐννοοῦνται, τὸ ἄρθρον 20 τοῦ παρόντος Σχεδίου Νόμου ἐξουσιοδοτεῖ τὴν Κυβέρνησιν νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ καθιερώσῃ εἰδικὴν βαθμολογικὴν καὶ μισθολογικὴν κλίμακα διὰ τὸ ἐποπτικὸν καὶ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ἵνα διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀνυψώσῃ τὸ βιωτικὸν ἐπίπεδον τῶν γυμνασιακῶν καθηγητῶν καὶ κατὰστέσῃ τὸ λειτουργημὰ των ἐπὶ ζῆλον καὶ ἄξιον ἐπιδιώξεως.

Τοῦτο εἶναι εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τοῦ τοῦ Νομοθέτημα, τὸ ὁποῖον ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ ὑπαβάλλωμεν ὑπὸ τὸν κρίσιν τῆς Βουλῆς. Δι' αὐτοῦ ρυθμίζονται ζητήματα ἐκτάκτως σοβαρά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ὅλη ἀπόδοσις τοῦ εκπαιδευτικοῦ μας συστήματος. Τὴν μεταβολὴν εἰς τὸ ἰσχύον σύστημα ἐπιβάλλουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ ὃχι ἡ ροπὴ πρὸς τὸν νέον ἢ ἡ μεταοδοξία τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἡ ἀνάγνωσις ἄλλωστε τῶν προτεινομένων μέτρων θὰ πείσῃ, νομίζομεν, τοὺς δικαίως εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα ἐφεκτικούς ὅτι εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος Νομοθετήματος προέβημεν μετὰ ἐξαιρετικῆς περισκέψεως καὶ προσοχῆς. Ἐλπίζομεν ὅθεν ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Ἀντιπροσωπεία θὰ περιβάλῃ τὸ παρὸν Σχέδιον Νόμου διὰ τῆς ἐγκρίσεώς της καὶ θὰ τιμῇ αὐτὸ μὲ τὴν ψῆφόν της.

Β' Κείμενο τοῦ Νόμου.

Ἄρθρον 1.

Τὰ γενικῆς μορφώσεως σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως διαιροῦνται εἰς δύο αὐτοτελεῖς κύκλους σπουδῶν : ὁ κατώτερος περιλαμβάνει τὰ Προγυμνάσια καὶ ὁ ἀνώτερος τὰ Γυμνάσια.

Ἡ διὰ τοῦ πρώτου κύκλου παρεχομένη μόρφωσις δέον νὰ ἔχῃ πρακτικώτερον, ἢ διὰ τοῦ δευτέρου θεωρητικώτερον χαρακτήρα. Ὅπως δὲ καὶ εἰς τὰς δύο βαθμίδας τῆς ἡ γενικῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως δέον νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν διάπλασιν χρηστῶν πολιτῶν καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων κατὰ τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ.

Εἰδικώτερον αἱ μορφωτικαὶ ἐπιδιώξεις ἐκαστοῦ κύκλου σπουδῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ὁρίζονται ὡς ἑξῆς :

Τὸ Προγυμνάσιον σκοπὸν ἔχει :

α) Νὰ συμπληρώσῃ τὴν στοιχειώδως παρεχομένην ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου ἐγκυκλίον παιδείαν καὶ νὰ μυήσῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐθνικοῦ μας πολιτισμοῦ μετὰ τρόπον προσιτὸν εἰς τὴν ἀντίληψίν των, οὕτω δὲ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ὑψώσιν τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου ἐνὸς σημαντικοῦ εἰς ἀριθμὸν τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

β) Νὰ διευρύνῃ τὸν πνευματικὸν ὁρίζοντα τῶν μαθητῶν, νὰ στερεώσῃ τὰς βάσεις τῆς ὀρθῆς ἡθικῆς ἀγωγῆς των κατὰ τὸ στάδιον τῆς πρώτης ἐφηβικῆς ἡλικίας καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰς ἀφορμὰς διὰ νὰ γνωρίσουν τὰς κλίσεις καὶ τὰς ἱκανότητάς των, ὥστε ἐνσυνειδήτως νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς διὰ τὴν ἀσκήσιν αὐτοῦ περαιτέρω ἐκπαιδεύσεώς των.

γ) Νὰ ἀποτελέσῃ κατάλληλον ὑπόβαθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ θεμελιωθοῦν ὅχι μόνον τὰ Γυμνάσια, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα, μετὰ τὴν σημερινὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνικῆς, ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς τροφίμους των ἐγκυκλίους γνώσεις πλουσιωτέρας εἰς ἕκτασιν καὶ βάθος τῶν παρεχομένων ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου.

Τὸ Γυμνάσιον σκοπὸν ἔχει :

α) Νὰ εἰσαγάγῃ τοὺς μαθητὰς εἰς τὰς πολιτιστικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησε κατὰ τὸν μακρὸν ἱστορικὸν βίον του τὸ Ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα, καὶ εἰς τὰς κατακτήσεις τοῦ ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεμελιωθέντος Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

β) Νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν τὸ διαφέρον πρὸς τὴν ἔρευναν, νὰ ὀξύνῃ τὴν κρίσιν των, νὰ μορφώσῃ τὸν ἡθικὸν χαρακτήρα των καὶ νὰ ἐμπλουτίσῃ τὸν συναισθηματικὸν τῶν κόσμον, μετὰ κύριον σκοπὸν διὰ τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς οἱ νέοι νὰ διαπλασθοῦν εἰς ἀνθρώπους μετὰ πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν αὐθιγὰ καὶ πολίτας μετὰ φρόνημα πατριωτικὸν καὶ συνείδησιν τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν καθηκόντων των.

γ) Νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν νέους οἱ ὁποῖοι, εἴτε ἀμέσως εἰσερχόμενοι εἰς τὸν πρακτικὸν βίον μετὰ τὴν ἐν τῷ Γυμνασίῳ μαθητείαν των εἴτε περαιτέρω καταρτιζόμενοι εἰς εἰδικὰς ἢ ἐπιστημονικὰς ἐπαγγελματικὰς σχολὰς, προορίζονται νὰ ἀποτελέσουν τὰ ἡγετικά στελέχη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

δ) Νὰ προετοιμάσῃ τοὺς νέους δι' ἀνωτέρας ἐπιστημονικὰς καὶ τεχνικὰς σπουδὰς.

Ἄρθρον 2.

Τὰ Προγυμνάσια περιλαμβάνουν τρεῖς ἐνιαυσίας τάξεις.

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν αὐτῶν γίνονται δεκτοὶ πρὸς ἐγγραφὴν μαθηταὶ κεκτημένοι ἀπολυτήριον τῆς ἑκτῆς τάξεως Δημοσίων ἢ Ἰδιωτικῶν Σχολείων Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως.

Οἱ προερχόμενοι ἐκ δημοσίων πολυταξίων σχολείων Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔχοντες εἰς τὸ ἀπολυτήριόν των βαθμὸν Λίαν Καλῶς (8) καὶ ἄνω εἰσάγονται

εἰς τὰ Προγυμνάσια ἄνω εἰσιτηρίων ἐξετάσεων. Οἱ λοιποὶ, καθὼς καὶ οἱ προερχόμενοι ἐξ ἰδιωτικῶν σχολείων Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, γίνονται δεκτοὶ κατόπιν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων.

Τὰ μαθήματα καὶ ὁ τρόπος διενεργείας τῶν ἐξετάσεων τούτων θέλουν καθορισθῇ διὰ Β. Διατάγματος ἐκδοθησομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.

Τὰ ἐν τοῖς Προγυμνασίοις διδασκόμενα μαθήματα εἶναι τὰ ἑξῆς : Ὁρησκευτικά, Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Νέα Ἑλληνικά, Μαθηματικά, Φυσικὰ μετὰ στοιχείων Ὑγιεινῆς, Ἱστορία μετὰ στοιχείων Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου, Γεωγραφία, Γαλλικὰ ἢ Ἀγγλικά, Τεχνικά, Ὡδική, Γυμναστική.

Τὸ ποσὸν τῆς ὕλης, αἱ ὥραι διδασκαλίας ἐκαστοῦ μαθήματος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη λεπτομέρεια ἀναφερομένη εἰς τὸ πρόγραμμα μαθημάτων, θέλουν καθορισθῇ διὰ Βασιλικῆς Διατάγματος ἐκδοθησομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.

Εἰς τὰ Προγυμνάσια ἐπιτρέπεται ἡ συμφοίτησις ἀρρένων καὶ θηλέων, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἐφικτὴ διὰ τεχνικοῦς λόγους ἢ δι' ἑλλείψιν ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ μαθητῶν ἢ λειτουργία ἰδίου Προγυμνασίου θηλέων.

Ἄρθρον 3.

Πλὴν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, διδασκόμενης καὶ εἰς τὰς τρεῖς τάξεις τῶν Προγυμνασίων, εἰσάγεται εἰς αὐτὰ ἀπὸ τῆς πρώτης τάξεώς των ἡ διδασκαλία προσιτῶν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν κειμένων Ἀρχαίων Ἑλλήνων Συγγραφέων ἐν μεταφράσει εἰς ὥρας ὁριζομένης ῥητῶς εἰς τὸ πρόγραμμα.

Εἰς τὰ Προγυμνάσια ἐπιτρέπεται ὅπως μερίμνη τῶν τοπικῶν Ἀρχῶν καὶ ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων εἰσαχθῶσι θεωρητικὰ μαθήματα καὶ πρακτικὰ ἀσκήσεις ἐπαγγελματικῆς κατευθύνσεως, τὸ πρόγραμμα τῶν ὁποίων δέον νὰ καταρτίζεται ὑπὸ τοῦ οἰκείου Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ. Ἡ παρακολούθησις τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἀσκήσεων τούτων εἶναι προαιρετικὴ διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Προγυμνασίων.

Εἰς ὅσους ἐκ τῶν μαθητῶν τῶν Προγυμνασίων δηλώσουν ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχίσουν τὰς σπουδὰς των εἰς ἀνώτερα σχολεῖα, ἐπιτρέπεται ὅπως ἀπὸ τῆς Β' τάξεως ἀποφάσῃ τοῦ Συλλόγου τῶν Καθηγητῶν τοῦ σχολείου ἀπαλλαγῶν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης (ὅχι ὅμως καὶ τῆς διδασκαλίας κειμένων Ἀρχαίων Ἑλλήνων Συγγραφέων ἐν μεταφράσει). Οὗτοι κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὥρας των ὑποχρεοῦνται νὰ παρακολουθῶσι μαθήματα καὶ ἀσκήσεις ἐπαγγελματικῆς κατευθύνσεως. Ἡ τυχὸν παράλειψις τῆς ὑποχρέωσός ταύτης, δεόντως ἐλεγχομένης, συνεπάγεται τὴν ἀπόρριψιν τῶν παραβατῶν.

Ἡ ἀνωτέρω διάταξις ἐφαρμόζεται μόνον εἰς τὰ Προγυμνάσια ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν ὁργανωθῇ καὶ διενεργοῦνται τακτικῶς μαθήματα καὶ ἀσκήσεις ἐπαγγελματικῆς κατευθύνσεως.

Εἰς τὸν διαγωνισμόν πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὰ φιλολογικὰ καὶ φυσικομαθηματικὰ Γυμνάσια, περὶ ὧν διαλαμβάνουν τὰ ἐπόμενα ἄρθρα τοῦ παρόντος Νόμου, δικαίωμα συμμετοχῆς ἔχουν μόνον μαθηταὶ κεκτημένοι ἀπολυτήριον Προγυμνασίου, ἐν ᾧ ῥητῶς ἀναφέρεται ὅτι καὶ κατὰ τὰ τρία ἔτη τῶν προγυμνασιακῶν σπουδῶν των παρηκολούθησαν εὐδοκίμως τὸ μάθημα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

Ἄρθρον 4.

Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν Προγυμνασίων ἀποτελεῖται :

.....

.....

Τὸ ὑπηρετικὸν προσωπικὸν ἐκαστοῦ Προγυμνασίου ἀποτελεῖται :

.....

.....

Ἄρθρον 5.

Εἰς ἃς πόλεις δὲν ὑπάρχουν ἰδιαίτερα δημόσια ἢ κοινοτικά ἢ μεμισθωμένα διδασκῆρια μὲ ἐπαρκῆ χώρον, τὸ Προγυμνάσιον συστεγάζεται μετὰ τοῦ Γυμνασίου ὑπὸ ἰδίαν Διεύθυνσιν.

Ἐκάστη τάξις Προγυμνασίου δέον νὰ περιλαμβάνη μέχρι 50 μαθητῶν κατ' ἀνώτατον ὅριον. Ὑπέρβασις τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπιτρέπεται μόνον κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ οἰκείου Περιφερειακοῦ Συμβουλίου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, στηριζομένης ἐπὶ ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως τῆς ἐπαρκειᾶς τοῦ χώρου καὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ὅχι ὅμως πέραν τῶν 60 μαθητῶν εἰς ἑκάστην τάξιν. Διαίρεσις τῶν τάξεων εἰς τμήματα δὲν ἐπιτρέπεται.

Δύο ἢ περισσότερα Προγυμνάσια δύνανται νὰ συστεγάζωνται ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ διδασκῆριου, ἕκαστον ὅμως αὐτῶν δέον νὰ διατελῇ ὑπὸ ἰδίαν Διεύθυνσιν.

Ἄν ὁ καθ' ἑκάστον σχολικὸν ἔτος συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων μαθητῶν καὶ τῶν τριῶν τάξεων Προγυμνασίου τινὸς ὁμοῦ λαμβανομένων εἶναι ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη κατώτερος τοῦ 75, τὸ σχολεῖον τοῦτο καταργεῖται ὑποχρεωτικῶς διὰ Β. Διατάγματος, ἐκδιδομένου προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων.

Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τῶν καταργουμένων Προγυμνασίων τοποθετεῖται εἰς ἄλλα σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως διὰ Β. Δ/τος ἐκδιδομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων μετὰ πρότασιν τοῦ οἰκείου Ὑπηρεσιακοῦ Συμβουλίου.

Ἄρθρον 6.

Τὰ Γυμνάσια περιλαμβάνουν τρεῖς ἐνιαυσίας τάξεις καὶ εἶναι δύο τύπων: Φιλολογικὰ καὶ Φυσικομαθηματικά.

Εἰς τὸν πρῶτον τύπον τὴν κυρίαν θέσιν ἐπέχουν εἰς τὸ πρόγραμμα τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ μαθήματα, εἰς τὸν δεύτερον τὰ φυσικὰ καὶ μαθηματικά. Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς τύπους ἡ μόρφωσις ἔχει τὸν αὐτὸν θεωρητικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἀπολυτῆριον τὴν αὐτὴν ἀξίαν ὡς τίτλος σπουδῶν διὰ πᾶσαν χρῆσιν.

Εἰς τὰ Γυμνάσια ἐπιτρέπεται ἡ συμφοίτησις ἀρρένων καὶ θηλέων, ἐὰν διὰ τεχνικoὺς λόγους ἢ δι' ἑλλειψίν ἐπαρκoὺς ἀριθμοῦ μαθητριῶν δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ λειτουργία ἰδίου Γυμνασίου θηλέων.

Τὰ εἰς τὰ φιλολογικὰ Γυμνάσια διδασκόμενα μαθήματα εἶναι τὰ ἑξῆς: Θρησκευτικά, Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Λατινικά, Νέα Ἑλληνικά, Ἱστορία καὶ Ἀγωγή τοῦ Πολίτου, Φιλοσοφικά, Μαθηματικά, Κοσμογραφία, Φυσικά, Γαλλικά ἢ Ἀγγλικά, Ὑγιεινὴ καὶ Γυμναστική.

Εἰς τὰ Γυμνάσια (φιλολογικὰ καὶ φυσικομαθηματικά) θηλέων ὡς καὶ εἰς τὰς μαθητριάς τῶν μικτῶν Γυμνασίων δέον νὰ καταβάλλεται πᾶσα προσπάθεια ὥπως διδάσκωνται προσθέτως Οἰκοκυρικὰ καὶ στοιχεῖα Παιδοκομίας καὶ Ἀγωγῆς τοῦ νηπίου.

Ἡ ἑκτασις τῆς ὕλης, αἱ ὥραι διδασκαλίας ἑκάστου μαθήματος, ὡς καὶ πᾶσα λεπτομέρεια ἀναφερομένη εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῶν Γυμνασίων, θέλουν καθορισθῇ διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος ἐκδοθησομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου.

Διὰ Β. Δ/τος ὁμοίως ὡς ἀνωτέρω ἐκδοθησομένου δύνανται νὰ προστεθοῦν μαθήματα εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν φιλολογικῶν καὶ φυσικομαθηματικῶν Γυμνασίων.

(Ἀκολουθεῖ)

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Ἡ κληρονομικότητα τῶν ἐπικτήτων χαρακτήρων II *

Νέα Γενετική. Πρὶν προχωρήσουμε στὰ νέα βιολογικὰ δεδομένα πάνω στὸ ζήτημα τῆς Νέας Γενετικῆς, καλὸ εἶναι νὰ συγκεφαλαιώσουμε τὰ πιστεύω τῆς Κλασικῆς Σχολῆς.

1) Τὰ γονίδια ποὺ ὑπάρχουν κατὰ χιλιάδες μέσα στὰ χρωμοσώματα τῶν γενετησίων κυττάρων εἶναι οἱ φορεῖς τῆς κληρονομικῆς ὕλης. Ἀποτελοῦν ἓνα ξεχωριστὸ κόσμον, αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ὁργανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς συνθήκες τοῦ περιβάλλοντος. Τὰ γονίδια εἶναι ὑπεύθυνα γιὰ ὅλες τὶς ιδιότητες, γιὰ ὅλους τοὺς χαρακτῆρες ποὺ ὑπάρχουν στοὺς γονεῖς καὶ στοὺς προγόνους καὶ μεταβιβάζονται ἀναλλοίωτα στοὺς ἀπογόνους. Πίστη στή ράτσα.

2) Ἀλλαγὴ συνθηκῶν ζωῆς μπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ χαρακτῆρες ποὺ μένουν ὅμως ἀτομικοί. Δὲν μεταβιβάζονται στοὺς ἀπογόνους. Καὶ ἂν κάποτε μεταβιβάσθουν, δὲν διατηροῦνται. Χάνονται μέσα σὲ μιά, δύο γενεές.

3) Ὁ μόνος σταθερὸς τρόπος ἐξελίξεως καὶ μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν εἶναι οἱ τυχαῖες, αἰφνίδιες μεταβολές. Γι' αὐτὸ οἱ «κλασικοὶ» κάθονται μὲ σταυρωμένα χέρια περιμένοντας νὰ εὐδοκήσῃ ἡ Θεὰ Τύχη νὰ τοὺς στείλῃ καμιά νέα εὐνοϊκὴ μορφή ποὺ θὰ τὴν παραλάβουν γιὰ νὰ τὴν καλλιεργήσουν καὶ νὰ τὴν τελειοποιήσουν.

4) Τὴν ἀναζήτησιν τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἐπικτήτων χαρακτήρων στοὺς ἀπογόνους οἱ «κλασικοὶ» τὴ θεωροῦν στὸν ἴδιον βαθμὸ οὐτοπία, ὅσο τὸ ἀεικίνητο καὶ τὸν τετραγωνισμό τοῦ κύκλου.

Σ' ἐντελῶς ἀντίθετα συμπεράσματα ἔφθασε ἡ Νέα Γενετική. Δὲν παραδέχεται ἀνεξάρτητες οὐτότητες, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀλληλοεξαρτώμενα καὶ ἀλληλοεπηρεαζόμενα. Ἐπομένως καταργεῖ τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα γενετικῶν καὶ σωματικῶν κυττάρων. Κηρύττει τὴν ἀνυπαρξία τῶν γονιδίων ποὺ τὰ θεωρεῖ δημιουργήματα τῆς φαντασίας τῶν «κλασικῶν». Γιατὶ μέσα στὸ πλῆθος τῶν πειραμάτων τῆς καὶ τῶν πρακτικῶν ἐπιτυχιῶν τῆς πούθενά δὲν τὰ συνάντησε, γιατί πούθενά δὲν τῆς χρειάσθηκαν. Ὅταν δὲν μπορῇ νὰ ἐξηγήσῃ ἓνα γεγονός, δὲν γυρίζει πίσω στὴ μαγεία οὔτε στὴν τύχη. Πιστεύει πὺς ὑπάρχει κάποια αἰτία καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴ βρῇ. Καὶ τίποτε πρὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴν πράξιν καὶ τὴ σφραγίζει ὁ νόμος ποὺ ἀκολουθεῖ. Ἀντίθετα, στοὺς «κλασικοὺς» προηγεῖται ἡ θεωρία, στὰ μέτρα τῆς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ βάλουν τὰ γεγονότα.

Καθὼς θὰ δοῦμε, ἡ Νέα Γενετικὴ δὲν ξαναφέρνει ἀπλῶς στὸ προσκήνιο τὶς θεωρίες τοῦ Lamarck καὶ τοῦ Darwin, ἀλλὰ τὶς διορθώνει καὶ τὶς ἐπεκτείνει.

Μιτσοῦριν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως αὐτῆς εἶναι ἓνας Ρώσος, ἀπλὸς πρακτικὸς δεινροκόμος, ὁ Μιτσοῦριν. Εἶπε: «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέρος τῆς Φύσεως· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται στὸ νὰ τὴν παρατηρῇ. Μπορεῖ νὰ τὴν μεταβάλλῃ. Μπορεῖ νὰ ὑποχρεώσῃ κάθε ποικιλία φυτοῦ ἢ ζώου ν' ἀναπτυχθῇ πολὺ πρὸ γρήγορα καὶ στὴν κατεύθυνσιν ποὺ θέλει αὐτός. Μποροῦμε νὰ ἀνοίγεται ἓνα πλατὺ πεδίο, τὸ πρὸ εὐνοϊκὸ ποὺ μποροῦσε νὰ γίνῃ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη δράση».

Καὶ πραγματικὰ ζήτησε καὶ πέτυχε ἀπὸ τὰ φυτὰ ὅ,τι αὐτὸς θέλησε. Ζήτησε

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μας, σελ. 243.

και πέτυχε να κάνει τη Φύση να εξυπηρετήσει τους σκοπούς του μέσα σε έτη και όχι σε γεωλογικές εποχές. Και στη διάρκεια της ζωής του δημιούργησε πάνω από 300 είδη φυτών.

Κλωνισμός της κληρονομικότητας. Η Κλασική Σχολή πιστεύει, καθώς είπαμε, στην παντοδυναμία της κληρονομικότητας. Η Σχολή όμως Μιτσούριν θεωρεί ισοδύναμους τους δύο παράγοντες: κληρονομικότητα και περιβάλλον. Πιστεύει ότι σε πειράματα, στα όποια οι εξωτερικοί παράγοντες μεταβάλλονται λίγο, νικά η κληρονομικότητα. "Αν όμως αλλάξουμε βαθιά μερικούς εξωτερικούς παράγοντες, π.χ. τη θερμοκρασία, ή τη διατροφή, ή την ύγρασία κλπ., βλέπουμε να νικούν οι εξωτερικοί παράγοντες. Η απόκτηση δηλ. νέων χαρακτήρων και η μεταβίβασή τους στους απογόνους δεν είναι δυνατή παρά αν επισυμβεί βαθιά αναστάσιμη ενός νέου οργανισμού που, σαν νέος, είναι πολύ εύπλαστος. Ο νέος αυτός οργανισμός, για να τὰ βγάλη πέρα μέσα στο νέο περιβάλλον, αναγκάζεται να διοργανώσει νέα ισορροπία των εσωτερικών του λειτουργιών πάνω σε νέες βάσεις που τις επιβάλλει ή αλλαγή του περιβάλλοντος. Αναγκάζεται με άλλους λόγους να αναπτύξει προσαρμοστικές ικανότητες, να υποστεί προσαρμοστικές μεταβολές. Και αυτό το πέτυχε ο Μιτσούριν με τον λεγόμενο Κλωνισμό της κληρονομικότητας, που είναι η μεγάλη συμβολή του στη Νέα Γενετική. Πρώτος αυτός εκλόνησε την Κλασική Γενετική που ζητούσε να μεταβιβάσει επίκτητους χαρακτήρες κόβοντας τις ουρές των ζώων.... Ο ακρωτηριασμός, για να φέρη στο φως χαρακτήρες νέους που μεταβιβάζονται στους απογόνους, πρέπει να αναστατώσει όλον κληρο τον οργανισμό. Παρόμοια είναι η αφαίρεση του σπληνός, όπως έγινε φανερό στο εξής περίφημο πείραμα του Sakharoff στους ποντικούς:

Μία από τις κυριότερες λειτουργίες του σπληνός είναι να ρυθμίζει το ποσόν των λευκών αιμοσφαιρίων στο αίμα. Η σπληνεκτομή φέρει βαθμιαία αύξηση των λευκοκυττάρων που φθάνει στα 175 ο/ο και διατηρείται 5 μήνες. Μετά ένα έτος επιστρέφει στο φυσιολογικό. Άλλ' αν ο ποντικός αναπαυγεί κατά την εποχή που είναι ηξυμένει τα λευκοκύτταρα, ο νέος ποντικός παρουσιάζει κατά τους πρώτους 4 μήνες ηξυμένει τα λευκά κατά 139 ο/ο κατά μέσον όρον. "Επειτα επανέρχεται στο φυσιολογικό. Αυτό και μόνο το πείραμα φανερώνει ένα αξιο λόγου αποτέλεσμα, αφού η νέα γενεά διατηρεί επί μήνες ένα ποσόν λευκοκυττάρων όμοιο με της μητέρας, ενώ έχει σπλήνα που λειτουργεί φυσιολογικά. Άλλα το αποτέλεσμα είναι ακόμα ενώ έχει σπλήνα που λειτουργεί φυσιολογικά. Άλλα το αποτέλεσμα είναι ακόμα περισσότερο χτυπητό, αν αφαιρεθεί ο σπλήνας από τη νέα γενεά κατά την εποχή που έχει ηξυμένει τα λευκά. Στην περίπτωση αυτή τα λευκά κυμαίνονται μεταξύ 42 ο/ο και 234 ο/ο και αυτό διαρκεί μέχρι του θανάτου τους. Ο Sakharoff παρατήρησε στους απογόνους αυτών των ποντικών τη διακύμανση των λευκών αιμοσφαιρίων σε 9 διαδοχικές γενεές επί χιλίων ποντικών, χωρίς να αφαιρέσει τον σπλήνα. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η σπληνεκτομή σε δύο γενεές προξενεί στο νέο οργανισμό ένα νέο ρυθμιστικό μηχανισμό, που διατηρείται χωρίς να αφαιρεθεί ο σπλήνας. Με άλλους λόγους αποδειχεται η κληρονομικότητα των επίκτητων χαρακτήρων.

Το πείραμα αυτό φανερώνει κλωνισμό της κληρονομικότητας από έντονη μεταβολή του εσωτερικού περιβάλλοντος του ζώου. Ο Μιτσούριν όμως προσωπικώς για να κλονίση την κληρονομικότητα μεταχειρίστηκε μεταβολές του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Πρώτη προσπάθεια του Μιτσούριν ήτο να μεταβάλει τα άνοστα, στυφά, μικρά μύλα, το μόνο φρούτο που υπάρχει στ' άπέραντα ψυχρά διαμερίσματα της Ρωσίας, σε γλυκά, ωραία μύλα. Παρατήρησε ότι γερές και εύρωστες μηλιές που προέρχονται από έμβολιο, όταν μεταφέρονται σε θέσεις εκτεθειμένες σε ψυχρούς ανέμους, κινδυνεύουν όλες χωρίς καμιά εξαίρεση. "Αν όμως έπαιρνε μηλιές από σπόρο και τις μετέφερε σε όσοδήποτε ψυχρά μέρη, σώζονταν μερικές, γίνονταν δένδρα εύρωστα και την αντίστασή τους στο κύριο τη μετέδιδαν στους απογόνους που προήρχοντο

όχι μόνον από σπόρο, αλλά και από μοσχέματα. Για να βελτιώσει λοιπόν το είδος αυτό της μηλιάς της Ρωσίας, το διασταύρωσε με τη γνωστή ποικιλία Belle-Fleur και πέτυχε μια ποικιλία μηλιάς που δίνει περίφημους καρπούς. Τα μύλα όμως αυτά ωριμάζουν νωρίς και δεν διατηρούνται τον χειμώνα.

Μέντωρ. Για να διορθώσει το μειονέκτημα αυτό σοφίστηκε το εξής: Εμβόλιασε στην κορυφή του νεαρού δένδρου ένα έμβολιο που πήρε από το παλαιό δένδρο της εκλεκτής ποικιλίας, με το όποιο το είχε διασταυρώσει. Οι χυμοί του έμβολίου που άνηκε σε σταθεροποιημένης κληρονομικότητας δένδρο της Belle-Fleur δεν επηρεάζονταν από τους χυμούς του νεαρού δενδρύλλου, ενώ το νεαρό δενδρύλλιο επηρεαζόταν από τους χυμούς του παλαιού δένδρου. Και έτσι το νεαρό δένδρο διαπαιδαγωγούμενο από τον Μέντωρα (έτσι ονόμασε το έμβολιο αυτό) απόκτησε την ιδιότητα του Μέντορα: Να ωριμάζουν τα μύλα αργότερα και να διατηρούνται τον χειμώνα.

Αργότερα παρατήρησε ότι, αν το έμβολιο που λαμβάνεται από παλαιό δένδρο μις άλλης πολύ γόνιμης ποικιλίας, γίνη όχι στα επάνω κλαδιά του νεαρού δενδρύλλου, αλλά στα κάτω, γίνεται μια άμοιβαία αλληλεπίδραση. Η απόδοση του νέου δενδρύλλου δεκαπλασιάζεται και οι καρποί αλλάζουν μορφή. Άλλα και οι καρποί του έμβολίου γίνονται δυο φορές μεγαλύτεροι, αποτέλεσμα που οφείλεται κατά πάσα πιθανότητα στη μεγαλύτερη ζωτικότητα του νεαρού δενδρύλλου, οι χυμοί του οποίου τρέφουν και δυναμώνουν το από παλαιό δένδρο έμβολιο.

Ο Μιτσούριν μεταχειρίστηκε την εξής διαφορετική μέθοδο έμβολιασμού: Στόν συνήθη έμβολιασμό αφαιρούν, ως γνωστόν, όλα τα φύλλα του έμβολιαζόμενου δένδρου και αφήνουν μόνο τα φύλλα του έμβολίου. Στο νέο σύστημα αφήνουν τα φύλλα στο παλαιό δένδρο και ελάχιστα από τα φύλλα του έμβολίου, όσα χρειάζονται για να τραβούν τους χυμούς. Αυτό το σύστημα αποτελεί μιαν αξιο λόγου μεταβολή περιβάλλοντος φέρει λοιπόν βαθύτατο κλωνισμό της κληρονομικότητας και ανάπτυξη προσαρμοστικών ικανοτήτων. Προσαρμογή στο νέο περιβάλλον είναι προσαρμογή στη νέα τροφή που την κατεργάζονται τα φύλλα όχι του έμβολίου αλλά του έμβολιαζόμενου δενδρύλλου. Δεν υπάρχει επομένως λόγος να μις παραξενεύη το γεγονός ότι οι καρποί του έμβολίου έχουν τα χαρακτηριστικά που ανήκουν στο έμβολιαζόμενο δενδρύλλιο και όχι στο έμβολιο. Πολλά από τα υβρίδια (1) αυτά, όπως τα περίφημα μύλα Reinette και αχλάδια Bergamote, διαδόθηκαν παντού.

Ο κλωνισμός της κληρονομικότητας αποδεικνύεται και από τα πειράματα που έκαναν μαθητάι του Μιτσούριν. "Οχι όμως στα δένδρα που έχουν βραδύ ρυθμό ανάπτυξης, αλλά σε φυτά με έτησιο ρυθμό. Θ' αναφέρουμε ένα που έγινε στη ντομάτα: Είναι γνωστό ότι για να αποφύγουν τους παγετούς της ανοίξεως σπέρνουν τις ντομάτες σε θερμοκήπια και αργότερα μεταφυτεύουν το φυτό στα χωράφια. Για να κλονίσουν λοιπόν την κληρονομικότητα μεταχειρίστηκαν την εξής μέθοδο: Διασταύρωσαν δυο ποικιλίες ντομάτας από όσο το δυνατόν περισσότερο απομακρυσμένες περιοχές και που άντεχουν όσο το δυνατόν περισσότερο στο κρύο. Ο σπόρος από τη διασταύρωση αυτή σπέρνεται την άνοιξη σε σέρες. Τα τρυφερά αυτά φυτά τα εκθέτουν σε θερμοκρασία που κυμαίνεται εντός της ημέρας από 10° σε 0°. Το ίδιο επαναλαμβάνεται και την άλλη χρονιά. Τον τρίτο χρόνο σπέρνουν τους σπόρους κατ' ευθείαν στα χωράφια ανάμεσα σε δυο σειρές-μάρτυρες από τις δυο αρχικές ποικιλίες της διασταύρωσεως. Αποτέλεσμα: Ενώ οι σειρές-μάρτυρες καταστράφηκαν από τους παγετούς, η νέα ποικιλία αντιστάθηκε καλά. Οικονομία εργατικών χειρών για το μεταφύτευμα είναι ένα από τα πλεονεκτήματα της μεθόδου αυτής. Η άντοχή που απόκτησε προς το κρύο μεταδίδεται στους απογόνους.

1. Υβρίδια ονομάζονται τα προϊόντα της διασταύρωσεως μεταξύ δύο ποικιλιών ή δύο ειδών.

Ἀποδεικτικὸ ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς πείραμα ποὺ ἔγινε πάνω σὲ ὑβρίδια καλαμποκιού. Τὸ ἀμερικάνικο καλαμπόκι ποὺ λαμβάνεται μὲ τὴν κλασικὴ μέθοδο τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, εἶναι ἐκλεκτὸ καὶ μὲ καλὴ ἀπόδοση. Ἀπαιτεῖ ὅμως σταθερὲς τις ἐξωτερικὲς συνθῆκες, στὶς ὁποῖες εἶναι προσαρμοσμένο. Περισσότερο θερμὸ ἢ κρύο περιβάλλον, ξηρὸ ἢ βροχερό, περιορίζει πολὺ τὴν ἀπόδοσή του. Ἀντίθετα τὸ καλαμπόκι μὲ τὴ μέθοδο Μιτσούριν, δηλ. μὲ διασταύρωση δυὸ ποικιλιῶν, ἔχει λίγὸ μικρότερη ἀπόδοση, ἀλλὰ εἶναι προσαρμοσμένο σὲ ὅλες τις κακοκαιρίες. Οἱ γεωπόνοι δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ εἶδος τῆς ποικιλίας. Ἀρκεῖ νὰ προέρχονται ἀπὸ περιφέρειες ἐντελῶς ἀντιθέτων ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, ὥστε νὰ ἔχουν εὐρύτατα περιθώρια προσαρμογῆς. Εἶναι δηλ. ὁργανισμοὶ μὲ μεγάλη ζωτικότητα ποὺ τὰ βγάζουν πέρα, ὅσο μεγάλες καὶ ἂν εἶναι οἱ διακυμάνσεις τοῦ περιβάλλοντος. Ἐχουν μὲ ἄλλους λόγους καλὴν ἀπόδοση καὶ μὲ τὸ κρύο καὶ μὲ τὴ ζέστη καὶ μὲ τὴν ξηρασία ἢ τὴν βροχή. Δὲν ὑπάρχει χρονιά ποὺ δὲν ἔχουν τὴν πρέπουσα ἀπόδοση ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι λίγὸ κατώτερη ἀπὸ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἀμερικάνικο καλαμποκιού καλῆς χρονιάς, εἶναι ὅμως κατὰ μέσον ὅρον κατὰ 15 ο/ο ἀνώτερη ἀπὸ τὴ συνήθη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πλεονέκτημα αὐτὸ ἡ νέα μέθοδος ἔχει καὶ τὸ ἐξῆς: Ἡ ιδιότητα ἀντοχῆς τοῦ καλαμποκιού τῆς μεθόδου Μιτσούριν γίνεται κληρονομικὴ. Ἐπομένως ὁ παραγωγὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ν' ἀγοράζῃ γιὰ σπορὰ τὸ ἀμερικάνικο καλαμπόκι. Ἐχει τὸ δικό του σπόρο. Ἡ διασταύρωση βέβαια εἶναι μέθοδος ποὺ τὴ μεταχειρίζονται πολὺ καὶ οἱ «κλασικοί». Δὲν χρησιμοποιοῦν ὅμως στὴ παραγωγή τους τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὄρων τοῦ περιβάλλοντος. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία Μιτσούριν καμιά διασταύρωση δὲν δίνει ἄξια λόγου ἀποτελέσματα, ἂν δὲν δημιουργηθοῦν εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη νέων ιδιοτήτων ποὺ θέλουμε νὰ μεταδώσουμε στοὺς ἀπογόνους. Χωρὶς αὐτὲς τις συνθῆκες χρειάζονται πολλὲς γενεὲς γιὰ νὰ γίνουν κληρονομικὲς οἱ νέες ιδιότητες.

Λέγουν οἱ «κλασικοί» ὅτι οἱ ἐπικτήτοι αὐτοὶ χαρακτήρες, ποὺ ἐπιτυγχάνει ἡ Νέα Ἀγροβιολογία, χάνονται πολὺ γρήγορα καὶ ἐπανέρχονται οἱ παλαιοί. Καὶ δὲν προσέχουν καθόλου σ' αὐτὸ ποὺ δὲν παύουν νὰ ἐπαναλαμβάνουν κατὰ κόρον οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Μιτσούριν: «Γιὰ νὰ σταθεροποιηθοῦν οἱ ἐπικτήτοι χαρακτήρες πρέπει ὁ κλωνισμὸς τῆς κληρονομικότητας νὰ εἶναι ὄχι μόνον ἔντονος, ἀλλὰ καὶ παρατεταμένος. Νὰ ἐπαναληφθῇ δηλ. κατὰ σειρὰν ἐπὶ 2-3 ἔτη». Τὸ πόσο οἱ ἀντιρρήσεις τῶν «κλασικῶν» εἶναι ἀνάξιες λόγου γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Ἐπιτυγχάνει ἡ Νέα Ἀγροβιολογία νὰ μεταβάλῃ τις κόκκινες ντομάτες σὲ κίτρινες καὶ ὁ νέος αὐτὸς χαρακτήρας νὰ μεταδίδεται στοὺς ἀπογόνους. Τὸ βλέπουν οἱ ἀντίθετοι καὶ τὸ παραδέχονται, ἀλλὰ τὸ ἐξηγοῦν, ὅτι ὀφείλεται σὲ ἰὸν ποὺ παράγει ἀναιμία. Λησμονοῦν ὅμως ν' ἀναφέρουν ὅτι δὲν πρόκειται μόνο γιὰ ἀλλαγὴ στὸ χρῶμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ γενικώτερη ἀλλαγὴ στὴ μορφή. Ντομάτες μὲ τρία διαμερίσματα γίνονται μὲ ὀκτὼ καὶ οἱ μακρουλὲς γίνονται πεπλατυσμένες.

Ἄν οἱ ἀντίπαλοι ἦσαν καλῆς πίστεως, ἔπρεπε νὰ προβοῦν σὲ ἔνεση χυμοῦ κίτρινης ντομάτας σὲ κόκκινη. Ἡ χωρὶς ἀποτέλεσμα ἔνεση αὐτὴ θὰ ἔφθανε γιὰ ν' ἀνατρέψῃ τὴν ὑπόθεση τοῦ χλωρώσεως. Κατηγοροῦν ὅμως χωρὶς νὰ κάνουν αὐτὴ τὴ δοκιμὴ. Πάντως εἴτε τὸ παραδέχονται οἱ «κλασικοί», εἴτε ὄχι, ὅλα τὰ πειράματα τῆς μεθόδου Μιτσούριν εἶναι πειστικὴ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἐπίδρασή τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν κληρονομικότητα τῶν ἐπικτήτων χαρακτήρων.

Ὁ ἐκλεκτὸς μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν ἐπιστημόνων μας, ἀλλὰ φανατικώτατος ὁπαδὸς τῆς Κλασικῆς Γενετικῆς ἡ Δημοσθένης Ἐλευθεριάδης γράφει στὸ μνημειῶδες σύγγραμμά του «Ἡ κληρονομικότης»: «Ἡ τεχνητὴ παραγωγὴ μεταλλαγῶν ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺ τὸ ὄνειρο τῶν βιολόγων. Ἡ ἐπίτευξις αὐτὴ θὰ παρῆχε εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν δυνατότητα νὰ τροποποιῇ κατὰ βούλησιν τὴν κληρονομικὴν μάζαν, νὰ εἶναι κύριος τοῦ μέλλοντος, ἀντὶ νὰ εἶναι δούλος τοῦ παρελθόντος. Ὑπάρχει ὅμως ἀπείρως μικρὰ πιθανότης ὅτι ἐξωτερικοὶ παράγοντες, ὡς ἡ ποιότης

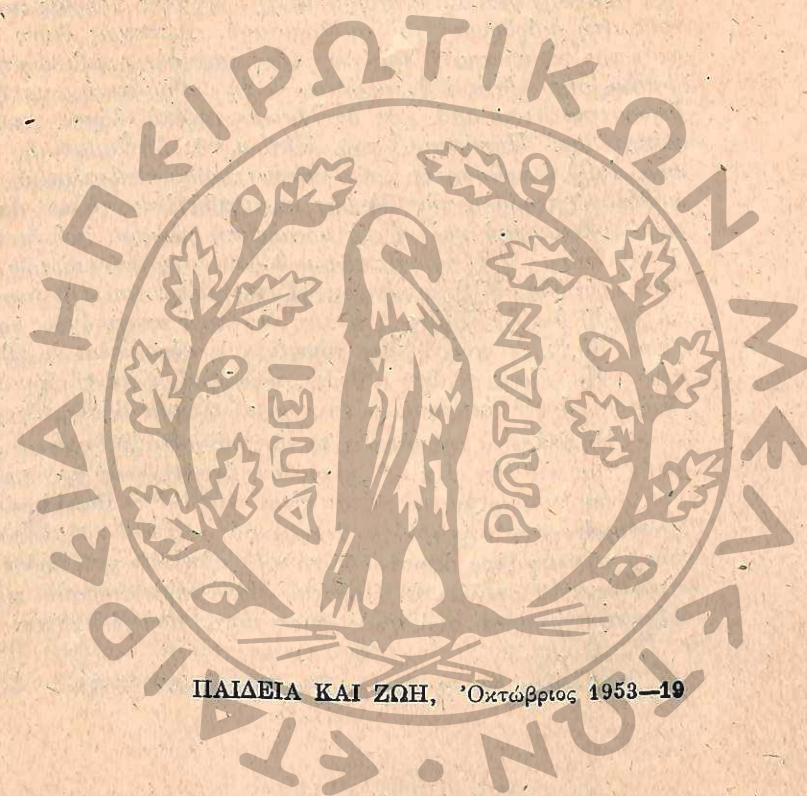
τῆς τροφῆς, ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους, ὁ βαθμὸς τῆς ὑγρασίας κλπ. δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν, ἔστω καὶ ἐμμέσως, τὴν σύστασιν τῆς κληρονομικῆς μάζης». Αὐτὸ τὸ ὄνειρο τῶν βιολόγων, νὰ γίνουμε δηλ. κύριοι τοῦ μέλλοντός μας, ἀντὶ νὰ εἴμαστε σκλάβοι τοῦ παρελθόντος, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἀπείρως μικρὰ πιθανότητα ἐπιτυχίας, νὰ ποὺ τὸ πραγματοποιοῖσε ἡ Νέα Γενετικὴ. Τὸ συμπέρασμα στὸ ὁποῖο κατέληξε ὁ Μιτσούριν μὲ ἐργασία 50 περίπου ἐτῶν, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀριστη ἀπάντηση στὴν ἀνωτέρω γνώμῃ τοῦ φανατικώτερου Ἑλλήνος ἀντιλαμαρκιστοῦ: «Δὲν μποροῦμε νὰ περιμένουμε ἀπὸ τὴν καλὴ διάθεσιν τῆς Φύσεως. Νὰ τὴν ἀναγκάσουμε νὰ μᾶς ἐξυπηρετήσῃ, νὰ ποιά εἶναι ἡ δουλειὰ μας».

Μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι τὸ ἀξίωμα αὐτὸ θ' ἀναγράφεται πολὺ γρήγορα στὶς προμετωπίδες ὅλων τῶν Ἰνστιτούτων Γεωπονίας καὶ Κτηνοτροφίας. Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰνστιτούτων τοῦ Ἀνθρώπου. Γιατὶ οἱ νόμοι τῆς Βιολογίας εἶναι οἱ ἴδιοι γιὰ ὅλο τὸν ὁργανικὸ κόσμον.

Γι' αὐτὸ θεωρήσαμε καλὸ ν' ἀπασχολήσουμε τὸ ἐκλεκτὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τῆς «Παιδείας καὶ Ζωῆς» μὲ τὰ νέα δεδομένα τῆς Βιολογίας, τὰ ὁποῖα ἐμπνέουν μεγάλη αἰσιοδοξία γιὰ μιὰν εὐγονικὴ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο μας θὰ δώσουμε μερικὰ ἀκόμα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα πειράματα ἐπιστημόνων μαθητῶν τοῦ Μιτσούριν ποὺ χρησίμευσαν ὡς χαριστικὴ βολὴ κατὰ τῆς ἐπτάψυχης θεωρίας τῶν «κλασικῶν».

(Ἀκολουθεῖ)

ANNA ΚΑΤΣΙΓΡΑ

Ἡ θεωρία τῶν Μαθηματικῶν στὰ Γυμνάσια II*

Ἐπειτα ἀπὸ ὅσα εἴπαμε παραπάνω, νομίζω πὺς δὲ χρειάζεται νὰ ποῦμε περισσότερα γιὰ νὰ ὑποστηρίξουμε τὴν ἀποψη πὺς ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν, ὅταν χρησιμοποιῇ τὴν ἀπόδειξη μόνον σὰν ὄργανο γιὰ τὴ μεταδόση τῆς πίστεως στὴν ἀλήθεια τῶν γεγονότων; πὺς ἐκτίθενται, καμιά διαφορὰ δὲν ἔχει στὸ παιδευτικὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὶς διδασκαλίες πὺς στερεώνονται ἐπάνω στὴ διαίσηση ἢ στὸ πείραμα καί, τὸ σπουδαιότερο, ζημιώνει στὰ νευραλγικώτερά της σημεία τὶς πραγματικὲς ἐπιδιώξεις τῆς ἀγωγῆς. Πρέπει λοιπὸν ἡ ἀπόδειξη ἀπὸ ἀπλὸ ὄργανο νὰ γίνῃ καὶ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ διδασκαλία τῆς πρέπει ν' ἀπορροφᾷ ὅλη τὴ φροντίδα τοῦ διδάσκοντος καὶ ὅλη τὴν προσοχὴ τοῦ μαθητοῦ. Ὅταν λέγω φροντίδα δὲν ἔννοῶ μοναχὰ τὴν ἀσκητὴ συγκρότηση, ἀλλὰ καὶ τὴν περίτεχνη ἐκθεσὴ τῆς, ἔτσι ὥστε νὰ φαίνονται καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ λογικὰ σκαλοπάτια μὲ τὰ ὁποῖα περνοῦμε διαδοχικὰ ἀπὸ συνθήκη σὲ συνθήκη, μέχρις ὅτου ἀστράψῃ στὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν τὸ φῶς τῆς ἀποδεικτικῆς ἀλήθειας. Τοῦτο φυσικὰ προϋποθέτει ἐκ μέρους τοῦ διδάσκοντος τέλεια γνώση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀποδείξεως καὶ τῶν διαφόρων μορφῶν αὐτῆς, καθὼς καὶ σχετικὴν ἱκανότητα (πὺς καλλιεργεῖται εὐκόλως μὲ τὴν ἀσκηση) γιὰ σχηματοποίηση τῆς λογικῆς πορείας πὺς ἀκολουθεῖ κάθε φορὰ ὁ νοῦς στὴ διάσχιση τοῦ συλλογισμοῦ. Ἀντυχῶς ὁμοῦς ἐπάνω στὸ ζήτημα τοῦτο φαίνεται νὰ ἐπικρατῇ μιὰ σύγχυση, πὺς δὲν συμβιβάζεται βέβαια καθόλου μὲ τὴ βασικὴ σημασία πὺς ἔχει τοῦτο γιὰ τὴ μαθηματικὴ ἐπιστήμη καὶ γενικώτερα γιὰ τὸ θεωρητικὸ στοχασμό. Ἄν διαβάσωμε μερικὰ λόγια, πολὺ βαρὺ, πὺς ἔγραψε κάποτε στὸ Παράρτημα τοῦ Δελτίου τῆς Μαθηματικῆς Ἑταιρείας (ἀρ. 15, 1948, σελ. 490) ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Βαρόπουλος, δὲν λέγω καθόλου ὑπερβολὴ πὺς θὰ μᾶς καταλάβῃ ἐντροπὴ καὶ ἀπογοήτευση. Γράφει χωρὶς κανένα διασπασμὸ καὶ μὲ τὴ μονολιθικὴ γλώσσα πὺς μεταχειρίζεται συνήθως ὁ κ. Βαρόπουλος: «Ἡ γνώσις τῶν μεθόδων λογισμοῦ καὶ τῶν μορφῶν τοῦ συλλογίζεσθαι εἶναι οὐσιώδης καὶ ἀπαραίτητος. Ἐστερημένον καὶ τῆς στοιχειώδους ὑπερβολῆς εἶναι νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ὥς ἄνω γνώσις, διὰ τοὺς πτυχιούχους τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (τοὺς Μαθηματικοὺς) κατὰ προτίμησιν, εὐρίσκεται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ μηδενὸς ἀπὸ τινος. Καὶ ὁμοῦς αἱ ἄνω μέθοδοι, αἱ μορφαί, εἶναι τὸ ὄργανον τῆς Μαθηματικῆς ἀποδείξεως, ἡ τελειοποιήσις οὗτινος εἶναι εἰς τὴν βάσιν τῆς προόδου τῆς Ἀναλύσεως».

Δὲν θέλω νὰ πιστέψω πὺς τὰ πράγματα βρίσκονται στὸ ἀπελπιστικὸ αὐτὸ σημείον, πὺς ἐκθέτει ὁ κ. Βαρόπουλος, ἔχομε ὁμοῦς χρέος νὰ προσέξωμε τὸ κήρυγμά του, ὅσο ἀπογοητευτικὸ κι' ἂν εἶναι, γιατί ὁ κ. Βαρόπουλος εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους φωτισμένους σύγχρονους μαθηματικούς μας καὶ τὸ σπουδαιότερο ἔχει πλήρη συνείδηση τῆς μεγάλης ἀποστολῆς του. Γι' αὐτὸ δὲν μοῦ προξενεῖ κατάπληξη καθόλου τὸ γεγονὸς πὺς στέλλει τὸ λακωνικὸ αὐτὸ κήρυγμα σὰν πρὸ κλήση καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας πὺς ἐξέρχονται ἀπὸ αὐτό, καὶ ἀκόμη πρὸς

τοὺς συναδέλφους τοῦ καθηγητῆς, στὰ χέρια τῶν ὁποίων διαπλάσσονται οἱ νέοι μας μαθηματικοί. Εἶναι μιὰ σοβαρὴ πρόκληση πὺς ἐκπορεύεται ἀπὸ μιὰ ἐπίσημη ἐδρὰ καὶ ἀπὸ ἓνα πρόσωπο, πὺς ἔχει ὅλη τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὸ κύρος γιὰ νὰ τὴν καταστήσῃ ἀκόμα σοβαρότερη.

Τὸ γεγονὸς πὺς ἡ πρόκληση αὐτὴ δὲν εἶχε μέχρι σήμερα καμιά ἀπάντηση ἐπίσημη ἢ ἀνεπίσημη, μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ τὸν καθένα κατὰ δύο τρόπους: ἢ σὰν περιφρόνηση πρὸς μιὰ βαρεὴ προσβολή ἢ σὰν ἐπιβεβαίωση τῶν ἰσχυρισμῶν τῆς. Ἄς ἀφήσωμε λοιπὸν στὸ σημεῖον πὺς βρίσκεται τὴ δισημάντη αὐτὴ σιωπὴ, μιὰ πὺς δὲν εἶναι σκοπὸς μας οὔτε ἀρμοδιότης μας ν' ἀπαντήσωμε γιὰ λογαριασμὸ τῶν θυγομένων. Καὶ ἂς προχωρήσωμε στὸ κύριο ἀντικείμενον τοῦτου τοῦ σημειώματος, πὺς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ εἶναι ἡ ἄρση μερικῶν ἐσφαλμένων κρίσεων, ἀναφορικῶς μὲ τὴ μορφολογίαν τῆς ἀποδείξεως, πὺς διατυπώνονται συχνὰ σὰν ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες, ἐνῶ δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ προκαλοῦν συσκοτίση τῶν πνευμάτων καὶ νὰ ἐμποδίζουσιν ἢ νὰ περιπλέκουν τὴν ἀκριβὴ σύλληψη τῆς πορείας καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς.

Μιὰ τέτοια κρίση εἶναι π.χ. ἡ ἀκόλουθη: «Ἡ ἀναλυτικὴ ἀπόδειξη ἐνὸς θεωρήματος συνίσταται στὸ ν' ἀνεβοῦμε ἀπὸ τὸ συμπέρασμα στὴν ὑπόθεση μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἀναγκαῖες καὶ ἱκανὲς συνθήκες» (Γ. Βοῦδορη: Ἡ μεθοδικὴ λύσις τοῦ γεωμετρικοῦ προβλήματος). Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς βρίσκεται βέβαια στὴν περιοχὴ τῆς ἀλήθειας, εἶναι ὁμοῦς στενωπὸς τοῦ δέοντος καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ἀντιπαιδαγωγικὸς. Πρῶτα πρῶτα γιατί καθιερώνει σὰν ἀναγκαῖα προϋπόθεση τὴν ἀνοδο ἀπὸ τὸ συμπέρασμα στὴν ὑπόθεση μὲ ἱκανὲς καὶ ἀναγκαῖες συνθήκες, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ πὺς στὴν περίπτωσιν ἐιδικῶς αὐτῆς τῆς ἀναλύσεως μᾶς ἀρκεῖ οἱ συνθήκες νὰ εἶναι μοναχὰ ἱκανές, ὁπότε ἡ στερεότης τῆς ἀποδείξεως εἶναι ἀπόλυτα ἐξασφαλισμένη. Τὸ ἂν κατὰ σύμπτωση συμβαίνει οἱ ἱκανὲς συνθήκες, πὺς πῆραν μέρος στὴν ἀπόδειξη, νὰ εἶναι καὶ ἀναγκαῖες, δὲν ἔχει νὰ προσφέρῃ τίποτε στὴ λογικὴ ἀσφάλεια τῆς ἀποδείξεως, παρὰ μᾶς ἐπιτρέπει μοναχὰ νὰ συμπεράνωμε τὴν ἀλήθεια τῆς ἀντιστροφῆς προτάσεως τῆς ὁποίας μάλιστα ἔχομε πιά ἐτοιμὴ ἀπόδειξη.

Ἐκτὸς ὁμοῦς αὐτοῦ, ἡ ἴδια κρίση παρουσιάζει μιὰν ἄλλη στενωπότητα, πὺς εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Ἀφήνει ὁλοτέλεια ἔξω ἓνα ἄλλο σπουδαῖον εἶδος ἀναλυτικῆς ἀποδείξεως, πὺς δὲν εἶναι ἄνοδος, ἀλλὰ κάθοδος ἀπὸ τὸ θεώρημα πρὸς τὶς συνέπειές του. Ἡ κάθοδος αὐτὴ θὰ σταματήσῃ σὲ μιὰ συνθήκη πὺς εἴτε δόθηκε στὴν ὑπόθεση, εἴτε ἀποτελεῖ συνέπειαν τῶν συνθηκῶν τῆς ὑποθέσεως. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ εἶναι πὺς ἡ ἀπόδειξη περιέχει τὸ στοιχείον τῆς πίθηξης, τὸ ὁποῖον αἱρεται πάντοτε καὶ μόνον ὅταν οἱ συνθήκες, στενωπὸς τοῦ, τὸ ὁποῖον αἱρεται πάντοτε καὶ μόνον ὅταν οἱ συνθήκες, πὺς ἔλαβαν μέρος στὴν ἀπόδειξη, εἶναι ἀναγκαῖες καὶ ἱκανές. Ἐχομε λοιπὸν δύο τρόπους ἀναλυτικῆς ἀποδείξεως, πὺς διακρίνονται σαφέστατα ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ὁ πρῶτος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ γνωστὸ μας στὴ Λογικὴ Γοκλήρειο σωρεῖτη, πὺς πορεύεται ἀπὸ τὴν τελευταία ἀκολουθία στὴν πρώτη αἰτία. Γι' αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ὀνομασθῇ ἀναδρομικὴ ἀνάλυσις. Ὁ δεῦτερος εἶναι ἓνας σωρεῖτης ιδιότυπος πὺς τὸ κύρος του, ὅπως εἴπαμε, δὲν εἶναι πάντοτε ἐξασφαλισμένο. Κινεῖται ἀπὸ τοὺς λόγους πρὸς τὶς ἀκολουθίες καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσωμε τὸν τύπον αὐτὸ τῆς ἀποδείξεως ἐπὶθεῖαν ἀνάλυσις.

Ἐδῶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀντιπᾶξῃ τὴν ὀρθὴ παρατήρησιν πὺς καὶ ὁ τύπος τῆς ἀποδείξεως πὺς λέγεται σὺνθεσις, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ καθαρὴ κάθοδος ἀπὸ τοὺς λόγους πρὸς τὶς ἀκολουθίες. Θὰ ποῦμε λοιπὸν πὺς εἶναι καὶ αὐτὸς μιὰ ἀνάλυσις; Καὶ τότε γιατί στὴν περίπτωσιν αὐτὴ δὲν κινδυνεύομε ἀπὸ τὸν σκορπιὸ τῆς πιθανότητος πὺς μᾶς ἀπειλεῖ πάντοτε στὴν ἐπὶθεῖαν ἀνάλυσις; Ἐποῦτα εἶναι ἐρωτήματα πὺς θέλουν εἰδικὴ ἐρευνα. Ὡς πὺς νὰ ἐπανέλθωμε ὁμοῦς μὲ τὴν εἰδικὴν αὐτὴν ἐρευνα, εἶναι σκόπιμον νὰ διασαφίσωμε ἀπὸ τώρα τὴ μεγάλη καὶ βαθεῖα

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μας, σελ. 251.

διαφορὰ πὺν χωρίζει τοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ εὐθεΐα ἀνάλυσις κινεῖται λαμβάνουσα ὡς ἀποδεικτικούς λόγους ὅλες τὶς συνθήκες πὺν ἀναφέρονται καὶ στὴν ὑπόθεσις καὶ στὸ συμπέρασμα τοῦ ἀποδεικτέου θεωρήματος, δηλαδὴ ὁλόκληρο τὸ περιεχόμενον τῆς προτάσεως, ἐνῶ ἡ σύνθεσις κινεῖται μὲ ἀποδεικτικούς λόγους μόνον τὶς συνθήκες πὺν ἀναφέρονται στὴν ὑπόθεσις τοῦ θεωρήματος.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω γίνεται ὁλοφάνερη ἡ μονομέρεια ἢ ἡ στενότης καὶ τοῦ ἐπομένου ἰσχυρισμοῦ πὺν διατυπώνεται παραδόξως ἀπὸ τὸν κ. Ν. Μιχαλόπουλο στὸ πρόσφατο βιβλίον του : «Συμβολὴ εἰς τὴν μεθοδικὴν τῆς διδασκαλίας τῶν Μαθηματικῶν», Μέρος I (Ἀθῆναι 1950): «Κατὰ τὴν ἀνάλυσιν διερευνῶνται αἱ ἐπιστημονικαὶ συνέπειαι αἱ πηγάζουσιν ἐκ τοῦ συμπεράσματος. Διὰ τῆς τοιαύτης πορείας, ἥτις προσομοιάζει πρὸς τὴν μαιευτικὴν μέθοδον τοῦ Σωκράτους, προσπαθοῦμεν νὰ φθάσωμεν εἰς ἀπόφανσιν προφανῆ ἢ ἀξίωμα ἢ ἀπόφανσιν, διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀληθείας τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀλήθεια τοῦ συμπεράσματος». Ἐδῶ τώρα, ὅπως εἶναι ἐννόητον, υἱοθετεῖται τὸ δεύτερον εἶδος τῆς ἀναλύσεως, πὺν εἶναι κἀθόδοσ ἀπὸ τοὺς λόγους πρὸς τὶς ἀκολουθίας, διότι τοῦτο σημαίνει ἡ λέξις σ υ ν ἑ π ε ι α ι. Ἀλλὰ τότε ἡ ἀκριβεία τοῦ ἰσχυρισμοῦ πάσχει εἰς δύο σημεία : α) λησιμονεῖται ὅτι καὶ οἱ συνέπειαι τῆς ὑποθέσεως παίρνουν ἐδῶ μέρος στὴν ἀπόδειξιν καὶ β) ἀφίηται ἔξω τὸ πρῶτον εἶδος, πὺν εἶναι ἀνοδος ἀπὸ τὸ συμπέρασμα πρὸς τοὺς λόγους, ἀπὸ τὶς συνέπειαι πρὸς τὶς αἰτίαι (ἀναδρομικὴ ἀνάλυσις). Καὶ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀποδείξεως, δηλαδὴ ἡ ἀναδρομικὴ ἀνάλυσις καὶ ὅχι ἡ εὐθεΐα ἀνάλυσις, πὺν ὁμοιάζει ἢ ἀκριβέστερα ταυτίζεται μὲ τὴν μ α ι ε υ τ ι κ ἢ μ ε θ ο δ ο τ ο ῦ Σ ω κ ρ ά τ η, τῆς ὁποίας ὁ γενικὸς τύπος θὰ ἠμποροῦσε νὰ δοθῇ ἔτσι :

Γιὰ νὰ συμβαίῃ τὸ E	ἀρκεῖ νὰ συμβαίῃ τὸ E_1
» E_1	» E_2
» E_2	» E_3
» E_3	» H

Συμβαίνει τὸ H , ἄρα συμβαίνει καὶ τὸ E

Ἀξίζει μάλιστα νὰ σημειωθῇ, μὴ πὺν δόθηκε ἡ εὐκαιρία, πὺν ἀντὶ ὁ τύπος αὐτὸς νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Σωκράτη ἢ νὰ λέγεται τουλάχιστον μὲ ἓνα ὄρο πὺν νὰ μᾶς θυμίσῃ τὴν ἀληθινὴν του προέλευσιν, π.χ. μ α ι ε υ τ ι κ ὅς, ὀνομάζεται ἀκόμα στὴ Λογικὴ Γ ο κ λ ῆ ν ε ι ος.

Ὑπάρχουν καὶ μερικὰ ἄλλα σημεία στὸ βιβλίον τοῦ κ. Μιχαλόπουλου, πὺν εἶναι δύσκολο νὰ παραδεχθῇ κανεὶς πὺν γράφηκαν ἔπειτα ἀπὸ ὠριμὴ σκέψιν καὶ αὐστηρὴ βάσανο. Τέτοια εἶναι π.χ. τὰ ἑξῆς :

«Ὀὐδεμία συνθετικὴ ἀπόδειξις ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς ὥς κατ' οὐσίαν συνθετικῆς, ἀλλ' ἀπλῶς διεμορφώθη ἐκ τῶν ὁστέρων εἰς τοιαύτην εἴτε ἀπὸ προτίμησιν τοῦ συγγραφέως εἰς τοιαύτας ἀποδείξεις εἴτε διὰ λόγους σκοπιμότητος, οἱ ὅποιοι οὔτε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διανοεῖσθαι συντελοῦν οὔτε μὲ τὴν ἐπιστήμην σχετίζονται». «...Διὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν ὑπάρχουν ἀποδείξεις συνθετικαὶ τῆς ἀναπτυχθείσης μορφῆς». «...Ἡχθῆμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ εἰς τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια ἀναφερόμεναι συνθετικαὶ ἀποδείξεις εἶναι μεταγενέστεραι διαμορφώσεις τῆς ἀναλυτικῆς ἀποδείξεως δι' ἀπαλοιφῆς τοῦ πρῶτου καὶ οὐσιώδους μέρους αὐτῆς καὶ οὐχὶ πρωτογενεὺς ἐπινοήσεως συνθετικῆς ἀποδείξεως».

Ἀπὸ τὰ χωρία αὐτὰ καταφαίνεται πὺν ὁ κ. Μιχαλόπουλος δὲν παραδέχεται ὅτι ἡ συνθετικὴ ἀπόδειξις ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ σὰν πρωτογενὴς ἐπινοήσις. Δὲν ἐξηγεῖ ἀπὸ πὺν ὁρῶμενος κατέληξε σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα. Καὶ τοῦτο φυσικὰ μειώνει τὴν ἀξία αὐτοῦ τοῦ συμπεράσματος. Γιατὶ μὲ ἀπλῆς σκέψιν κανεὶς εὐκόλως στὴ διαπίστωση πὺν ἡ συνθετικὴ ἀπόδειξις, ἐπειδὴ ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς συνθήκες τῆς ὑπο-

θέσεως, εἶναι πρῶτα πρῶτα ἡ φυσικώτερη καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις, πὺν ὁδηγεῖ γρήγορα καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμητὴ ἀσφάλεια στὸ συμπέρασμα. Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὺν ἡ ὑπόθεσις ἀποτελεῖται ἐν γένει ἀπὸ πολλὰς ἐπὶ μέρους συνθήκες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι πολὺ εὐκολώτερο νὰ βγάλωμε ἄλλες συνθήκες ὡς συνέπειαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα. Εἶναι λοιπὸν πολὺ φυσικώτερο καὶ ἀπόλυτα ἐπιστημονικὸ νὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τὴν ὑπόθεσις μετασχηματίζοντας τὶς συνθήκες πὺν περιέχει καὶ βγάζοντας διαδοχικὰ συμπεράσματα ἔτσι, ὥστε νὰ τελῶμε νὰ πλησιάσωμε πρὸς τὶς ἀποδεικτέας συνθήκες τοῦ τελικοῦ συμπεράσματος (βλ. J. Hadamard «Leçons de Géométrie élémentaire» I τόμος, σελ. 265, 13ῃ ἐκδόσει).

Τὸ ὅτι συμβαίνει συχνὰ ἡ ἀπόπειρά μας ν' ἀποδείξωμε ἓνα θεώρημα συνθετικὰ, δηλαδὴ ξεκινώντας μόνον ἀπὸ τὶς συνθήκες τῆς ὑποθέσεως, νὰ ἀποτυγχάνῃ, γιατί δὲν βρήκαμε τὴν σειρά τῶν ἀναγκαίων κρίσεων, δὲν εἶναι βέβαια λόγος ν' ἀρνηθοῦμε στὴν ἀπόδειξιν αὐτῇ τὴν δυνατότητα νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ ἀμέσως, χωρὶς ἀνάλυσιν, στὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ συμπεράσματος. Ἐνα δυνατότερον πνεῦμα ἀπὸ μᾶς ἔρχεται καὶ γράφει μὴ βοηθητικὴ γραμμὴ ἢ κάνει μὴ βοηθητικὴ κατασκευὴ καὶ ἡ ἀπόδειξις προβάλλεται τότε στὰ μάτια μας πάνοπλος σὰν τὴν Ἀθηνᾶ. Τί ἔγινε; Ἀπλουστάτα ἐπλούτισε τὸ σύστημα τῶν συνθηκῶν τῆς ὑποθέσεως μὲ ἓνα βοηθητικὸν σύστημα νέων συνθηκῶν καὶ ὁ νοῦς κατέβηκε εὐθὺς μὲ ἀνέση πρὸς τὸ συμπέρασμα. Τὸ ζήτημα τώρα εἶναι πὺν ἔφερε τὴν γραμμὴν αὐτήν, πὺν τοῦ ἤρθε στὸ μυαλὸ νὰ κάμῃ αὐτὴ τὴν βοηθητικὴν κατασκευὴν; Ἐδῶ ἠμποροῦμε νὰ πρῶμε πὺν παρεμβαίνουν δύο παράγοντες, ἡ π ε ῖ ρ α καὶ ἡ ε ὕ φ υ ῖ α, παράγοντες πὺν διέπουν, ἄλλως τε, ὅλα τὰ ἔργα τοῦ λόγου, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Αὐτοὶ τροφοδοτοῦν τὴν ἔ μ π ν ε υ σ η πὺν εἶναι ἡ μυστηριώδης πηγὴ κάθε ἀληθινῆς δημιουργίας.

Θ' ἀναφέρω ἀκόμη ἓναν ὁρισμὸν, πὺν συναντᾶται σὲ διαφόρους συγγραφεῖς, δικούς μας καὶ ξένους, σχετικὸ μὲ τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον, γιατί ἀποτελεῖ ἀξιολογημένο παρὰδειγμα σκοτεινότητος καὶ ἀοριστίας. «Ἀναλυτικὴ μέθοδος εἶναι ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου ἐκ μίαις ἀγνωστον προτάσεως A ὁδηγοῦμεθα εἰς μίαν ἄλλην ἀγνωστον πρότασιν B καὶ ἐκ τῆς B εἰς μίαν ἄλλην ἀγνωστον Γ καὶ ἐκ τῆς Γ εἰς μίαν τετάρτην Δ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρις ὅτου φθάσωμεν εἰς μίαν γνωστὴν πρότασιν» (βλ. π.χ. «F. G.—M. Exercices de Géométrie» ἢ Δ. Λιβέρη «Ἡ θεωρία τῆς γεωμετρικῆς ἀσκήσεως» κλπ.). Πρῶτα πρῶτα χρειάζονται διασάφηση οἱ ἐννοεῖαι π ρ ὅ τ α ῖ ς καὶ ἄ γ ν ω σ τ ο ς ἢ γ ν ω σ τ ῆ π ρ ὅ τ α ῖ ς. Οἱ προτάσεις μὲ τὶς ὁποῖες ἀσχολοῦμεθα στὰ μαθηματικά εἶναι δύο κυρίων μορφῶν. Ἡ ὁ π ο θ ε τ ι κ ῆ ς, ὅπως π.χ.

ἐὰν δύο εὐθεΐαι εἶναι κάθετοι ἐπὶ τὴν αὐτὴν εὐθεΐαν, εἶναι παράλληλοι (I)

ἢ ἀπλῆς κατηγορικῆς, ὅπως π.χ.

ἡ εὐθεΐα α εἶναι κάθετος ἐπὶ τὴν β (II).

Οἱ προτάσεις τοῦ τύπου (I) ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο ἄλλες τοῦ τύπου (II), οἱ ὁποῖες εἰδικώτερα στὰ μαθηματικά ὀνομάζονται σ υ ν θ ῆ κ ε ς, γιατί ἐκφράζουν ἀπλῆς σχέσεις μεταξὺ τῶν γεωμετρικῶν στοιχείων, πὺν ἀποτελοῦν τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ κατηγορούμενό τους. Οἱ προτάσεις τοῦ τύπου (I) λέγονται εἰδικώτερα στὰ μαθηματικά Θ ε ω ρ ῆ μ α τ α. Ἄν λοιπὸν στὸν ὁρισμὸν μὲ τὴν λέξιν πρότασις ἐννοῶμε θεώρημα, τότε γνωστὴ πρότασις θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ θεώρημα γνωστὸ, ἐνῶ ἀγνωστὴ πρότασις θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ θεώρημα ἀγνωστὸ, πὺν δὲν τὸ ξέρομε. Καὶ τότε ἀποβαίνει ἀκατανόητο πὺν ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος πορεύεται διὰ μέσου τῶν ἀγνωστων αὐτῶν θεωρημάτων... Ἄν πάλι ἡ λέξιν πρότασις σημαίνῃ συνθήκη, τότε γνωστὴ πρότασις θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ συνθήκη δοσμένη, ἄρα κεκλιμένη στὴν ὑπόθεσιν, ἐνῶ ἀγνωστὴ θὰ σημαίνῃ συνθήκη πὺν δὲν εἶναι δοσμένη ἢ καλότερα ἀποκα-

Ὡστόσο ἡ θάλασσα αὐτοκτονία γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη, στὸ ὄνομα μάλιστα αὐτῆς τῆς ἀρετῆς τοῦ tact, νὰ δίνει τὴν ἴδια εὐλαβικὴ προσοχὴ στὶς θεωρίες ποὺ ἀναγνωρίζουν τὴν οὐσιαστικὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ στὶς θεωρίες ποὺ τὴν ἀρνοῦνται.

4. Ἡ Ἐπιτροπὴ θεωρεῖ λοιπὸν οὐσιώδεις :

α. Τὸ μάθημα τῆς Φιλοσοφίας νὰ γίνεται μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα ἐλευθερίας ἐρευνας καὶ ἐλευθερίας συζήτησης.

β. Ἡ αὐτονομία τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης καὶ ἐλευθερίας νὰ μὴν ὑπονόμευται οὔτε ἔμμεσα μὲ τὴν ὑφὴ τῶν ἰδρυμάτων οὔτε ἄμεσα μὲ τὴν ἐπέμβαση τῆς ὀργανωμένης ἐξουσίας.

γ. Τὸ μάθημα τοῦτο ν' ἀπευθύνεται ἐξ ὀρίσμου πρὸς κάθε μέλος τῆς κοινότητος χωρὶς καμιά διάκριση, δηλ. νὰ μὴ προσφέρεται ἀπὸ τὰ ἰδρύματα σὲ ὀρισμένους μόνο μαθητὲς ἢ σπουδαστὲς, μὲ ἀποκλεισμὸ τῶν ἄλλων, γιὰ λόγους ξένους πρὸς τοὺς κανόνες τῆς σχολικῆς ἀρμοδιότητος καὶ τοῦ σχολικοῦ προσανατολισμοῦ μέσα στὸ σύστημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς κοινότητος.

5. Γιὰ νὰ φτάσωμε στὴν πλήρη πραγμάτωση αὐτῶν τῶν σκοπῶν ἡ Ἐπιτροπὴ θεωρεῖ σκόπιμο νὰ προτείνει μερικὲς ἀρχές ποὺ προσδιορίζουν τὸ πνεῦμα μιᾶς αὐθεντικῆς φιλοσοφικῆς διδασκαλίας μὲ ἀποφυγὴ δύο παρεκτροπῶν : τῆς σχολικῆς ἀφαίρεσης καὶ τῆς ἐμπειρικῆς σύγχυσης.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, εὐκαταῖο εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ διδασκαλία, ἰδίως στὸ πρῶτο τῆς στάδιο, ν' ἀρχίζει μὲ μιὰ διασάφηση τῆς ἐμπειρίας ποὺ ζῇ ὁ κάθε σπουδαστής. Π.χ. προβλήματα, ὅπως ἡ βεβαιότητα, τὸ κακὸ ἢ ἡ μοῖρα, δὲν ἀνήκουν μόνο στὸ παρελθόν, ἀλλ' ἀφοροῦν ἐπίσης τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο. Ἐφηβοὶ μποροῦν νὰ ἔχουν ἄμεση πείρα αὐτῶν τῶν προβλημάτων, κάποτε μάλιστα πικρὴ, στὸ μέτρο τῶν δικῶν τους δυσκολιῶν καὶ τῶν δικῶν τους εὐθυνῶν. Πρέπει λοιπὸν ἡ διδασκαλία μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία ν' ἀναζητῇ καὶ τὴν ἀρχικὴ ἀφορμὴ καὶ τὴν ἀναντικατάστατὴ ἡχὴ γιὰ κάθε ἀνάπτυξη τῶν προβλημάτων τούτων.

Ἐξ ἄλλου, ἅμα ἡ Φιλοσοφία μὲν στενὰ προσκολλημένη στὴν περιγραφὴ καὶ στὴν ἔκφραση μιᾶς ἀτομικῆς ἐμπειρίας, κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴ σημασίαν ποὺ ἔχει ὡς ἀναζήτησις καθολικῶν ἀρχῶν νοητότητας καὶ ἀξιολόγησης. Ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς ἔχει τὸ δικό του ὕψος καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πρωτοτυπία του σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὴ λογοτεχνία ἢ πρὸς τὴν τεχνικὴ, νομικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ σκέψη. Ἡ ἄμεση λοιπὸν ἐπικοινωνία μὲ τὰ ἔργα τῶν φιλοσόφων φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη.

Ἔτσι, ὅταν στὴν ἀρχὴ ἀναζητοῦμε τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα μέσα στὴν προσωπικὴ ἐμπειρία, ἀποφεύγομε τὸν κίνδυνον τοῦ καθαρά βιβλιακοῦ σχολιασμοῦ τῶν καλύτερον φιλοσοφικῶν κειμένων καὶ ὅταν μέσα σὲ καθιερωμένα ἔργα μελετοῦμε μερικὸς τύπους δυνατῶν λύσεων σὲ προβλήματα ποὺ ζοῦμε, ἀποφεύγομε τὸν κίνδυνον ἐνὸς βιαστικοῦ μοντερνισμοῦ. Τὸ πρῶτον κέρδος τῆς παιδείας εἶναι νὰ σηκώσῃ τὸν ἄνθρωπον στὸ ὕψος τῶν μεγαλύτερων πνευμάτων τοῦ παρελθόντος.

Σύμφωνα μὲ αὐτὲς τὶς κατευθυντήριες ἀρχές, φαίνεται στὴν Ἐπιτροπὴ εὐκαταῖο τὰ πολιτιστικὰ ἰδρύματα νὰ δώσουν μεγαλύτερη θέση στὸ μάθημα τῆς Φιλοσοφίας τὸ προοριζόμενο γιὰ τοὺς ἐφήβους, ἀκριβῶς ἀνάλογα μὲ τὴν πείρα ζωῆς ποὺ μποροῦν οἱ νέοι αὐθόρμητα νὰ προσφέρουν γιὰ νὰ γίνεταί πῶς ἄμεσα ἡ σπουδὴ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν.

Ἡ ἐκπαίδευσις τῶν γυναικῶν

Ἡ κίνησις γιὰ τὰ ἴσα δικαιώματα καὶ τῶν δύο φύλων στὴν Ἐκπαίδευσις καὶ γιὰ τὴ διευκόλυνση τῶν γυναικῶν καὶ τῶν κοριτσιῶν στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐκπαιδευθοῦν ὅσο γίνεται περισσότερο, παρὰ τὰ πολυάριθμα οἰκονομικά, κοινωνικά καὶ ψυχολογικά ἐμπόδια, εἶναι τὸ θέμα ἐνὸς τόμου ἀπὸ 286 σελίδες, ποὺ δημοσίευσεν τελευταῖα ἡ Οὐνέσκο μὲ τὴν τίτλον : La Femme et l'Education (Paris 1953). Ὁ τόμος περιλαμβάνει τρεῖς ἐκτεταμένους μελέτες ποὺ ἐξετάζουν τὸ ζήτημα ὅπως παρουσιάζεται σὲ τρεῖς

χώρες τοῦ κόσμου : στὴ Χιλή, στὶς Ἰνδίες καὶ στὴ Γιουγκοσλαβία. Οἱ μελέτες αὐτὲς εἶχαν κατὰ παραγγελίαν τῆς Οὐνέσκο ἐτοιμασθῇ καὶ τεθῇ ὡς βάση στὶς συζητήσεις τοῦ Συνεδρίου γιὰ τὴν Ἐκπαίδευσις τῶν Γυναικῶν, ποὺ ὀργανώθηκε πέρυσιν στὴ Γενεύη ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Γραφεῖο Παιδείας καὶ τὴν Οὐνέσκο. Φυσικὰ δὲν ἐξαντλοῦν τὸ θέμα, ἀλλὰ ἔχουν πολὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐκθετοῦν πῶς τοῦτο παρουσιάζεται σήμερα σὲ τρία διαφορετικὰ σημεία τοῦ κόσμου.

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον μέτρο ποὺ νομοθετήθηκε στὴ Χιλή γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς γυναικείας παιδείας, χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1813, τρία χρόνια ἔπειτα ἀπὸ τὴν προκήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας, καὶ ὥριζε ὅτι τὰ θρησκευτικὰ ἰδρύματα πρέπει νὰ διαθέτουν μιὰ μεγάλη αἴθουσα γιὰ νὰ διδάσκονται ἐκεῖ τὰ κορίτσια «τῇ θρησκείᾳ, τὴν ἀνάγνωσιν, τὴ γραφὴν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς νοικοκυραίας». Ἡ Κυβέρνησις ἀνοίξε τὸ 1877 τὸ πρῶτον δημόσιον λύκειον γιὰ τὰ κορίτσια καὶ διακήρυξε τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας γιὰ ἴση ἐκπαίδευσις μὲ τὸν ἄντρα. Ἀπὸ τότε ἡ πρόοδος τόσο στὴ Στοιχειώδη ὅσο καὶ στὴ Μέση Ἐκπαίδευσις τῶν γυναικῶν ἔρχεται γοργά· στὴν ἀρχὴ τοῦ αἵωνα μας ὑπῆρχαν στὰ Διδασκαλεῖα πῶς πολλὰ κορίτσια ἀπὸ ἀγόρια. Ὅσο γιὰ τὴν Ἀνώτατην Ἐκπαίδευσις, τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χιλῆς ἔχει μόνο 37 ο/ο φοιτήτριες, ἀλλὰ ἡ καθυστέρησις αὐτὴ ὀφείλεται περισσότερον στὸ ἔθος καὶ ὄχι σὲ μιὰ δυσμενῆ γιὰ τὴ γυναῖκα πρόληψιν.

Ἡ κατάστασις εἶναι πολὺ πῶς περὶ πλοκή στὶς Ἰνδίες. Ἐδῶ οἱ γυναῖκες παίζουν μεγάλο ρόλον στὴ μυθολογίαν καὶ στὴν ἱστορίαν τῆς χερσονήσου, ἀλλὰ οἱ πολυάριθμες ξένες ἐπιδρομὲς (ποὺ ἄρτισαν ἀπὸ τὸ 1000 περίπου π. Χ.) ἀναστάτωσαν τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωσιν τῆς

χώρας καὶ εἰσέγαγον μερικὰ ἐπιζήμια γιὰ τὴ γυναῖκα ἔθιμα, ὅπως ὁ πρόωρος γάμος, τὸ κλείσιμο τῶν γυναικῶν στὸ σπῆτι καὶ τὸ ἔθος νὰ συνοδεύουν οἱ νέες χῆρες τοὺς νεκροὺς συζύγους τῶν στὴν ἐπικήδειαν πυρὰ (τοῦτο καταργήθηκε μόνο τὸ 1829). Ἔτσι ἐπὶ αἰῶνες ἡ γυναῖκα στὶς Ἰνδίες βρισκόταν σὲ κατώτερη μοῖρα ἀπὸ τὸν ἄντρα καὶ ἕως τις ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνα δὲν ὑπῆρχε ἔχνος δημοσίας παιδείας γιὰ τις γυναῖκες. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως ἤρθε γοργὰ μέσα στὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια : ἀπὸ 1 ἐκατομμύριον τὸ 1911 ἀνέβηκε σήμερα σὲ 5 καὶ ἄνω ὁ ἀριθμὸς τῶν κοριτσιῶν ποὺ φοιτοῦν στὰ πρωτοβάθμια σχολεῖα τῶν Ἰνδιῶν· οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ καὶ στὴν πράξιν δὲν ὑπάρχει πῶς διαφορὰ στοὺς μισθοὺς τῶν διδασκαλισσῶν ἀπὸ τις ἀποδοχὰς τῶν ἀντρῶν συναδέλφων τους.

Ὅσο γιὰ τὴ Γιουγκοσλαβίαν φαίνεται ὅτι ἡ γυναικεία χειραφέτησις καὶ ἐκπαίδευσις ἐσημείωσε μεγάλη πρόοδον ὕστερα ἀπὸ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κοριτσιῶν ποὺ φοιτοῦν στὰ πρωτοβάθμια σχολεῖα τὸ 1938 ἦταν 604.499, καὶ τὸ 1951 : 701.004. Ἀλλὰ οἱ μαθήτριες τῆς Μέσης ἀπὸ 61.512 τὸ 1938, ἔγιναν 240.694 τὸ 1951. Ἐπίσης στὰ ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα Μέσης οἱ 4480 μαθήτριες τοῦ 1938 ἔγιναν τὸ 1951 : 25.286, καὶ στὰ Διδασκαλεῖα ἀπὸ 1562 τὸ 1938, ἐφοίτησαν τὸ 1951 : 16.508 μαθήτριες. Στὴ Γιουγκοσλαβίαν οἱ γυναῖκες ὀφελήθηκαν σὲ μεγάλη κλίμακα ἀπὸ τὴν προσπάθειαν ποὺ κάνει τώρα τελευταῖα ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας, γιὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ἀναλφαβητισμὸν καὶ νὰ προσφέρῃ ἐπιμορφωτικὰ μαθήματα (γενικά καὶ ἐπαγγελματικά) στοὺς ἐνήλικους.

Ε. Π. Π.

Πρὸς τιμὴν τοῦ Κωνσταντίνου Ἀμάντου

Οι Χιώτες με πρωτοβουλία του λαμπρού σωμα-
τείου «Φιλοτεχνικός «Ομίλος Χίου» αποφάσισαν
να τιμήσουν έφετος με ειδικό έορτασμό τον βλα-
στό της νήσου των κ. Κωνσταντίνο Ί. «Α-
μαντο, «Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου
και Άκαδημαϊκό, που έγγινε 80 έτών. Δίκαιη και
επάξια τιμή. Γιατί ο κ. Κ. Ί. «Αμαντος έχει
έγγραφή στη μνήμη και στην εύγνωμοσύνη
του Έθνους με τη μακρά και φωτισμένη έπι-
στημονική έρευνα και πανεπιστημιακή διδα-
σκαλία του. Το όρείλομε, μαζί με όλόκληρη
σειρά σημαντικών μελετών, και τους δύο με-
γάλους τόμους της μνημειώδους συγγραφής
του : «Ίστορία του Βυζαντινού Κράτους»,
τόμ. Α΄ 1939, τόμος Β΄ 1947.

‘Ο εκπαιδευτικός κόσμος δὲν λησμονεῖ καὶ τὸ πέρασμα τοῦ κ. Ἀμάντου ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Ὡς Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας στὴν πρώτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς χώρας Κυβέρνηση Πλαστήρα ἐργάσθηκε μὲ ζῆλο γιὰ νὰ ξαναβρῇ ἡ ἀνάστατη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς καὶ τὸ Δεκεμβριανὸ κίνημα ἐκπαίδευσίμας μᾶς τὸν ὁμαλὸ δρόμο τῆς. Ἀπὸ τὴ δράση του ἐκείνη ἀξιωμαθὴν εἶναι ἡ προσπάθειά του νὰ ἀναγνωρισθῇ μὲ εἰδικὸ νομοθέτημα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς ἰσότημῃ μὲ τὴν καθαρῆουσα καὶ νὰ διδάσκαται σὲ ὅλα τὰ εκπαιδευτικὰ ἰδρύματα (ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ ἕως τὸ Πανεπιστήμιον). Τὸ νομοθέτημα ἐκεῖνο ἀρχίζει μὲ τὴν ἐπιγραμματικὴν φράση: «Ἡ νεοελληνικὴ κοινὴ (δημοτικὴ) εἶναι γλῶσσα ἐθνικῇ. Δυστυχῶς οἱ παραξένες τοῦ σκοταδισμοῦ ἐθορύβησαν καὶ τότε στὸν Τύπο καὶ ἐματαίωσαν τὴν πρόθεσιν τῆς Πολιτείας να... νομομοποιήσῃ τὴ ζωνατὴν γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας, τὸ γνήσιον πνευματικὸν προτὺν τῆς μακρᾶς ἱστορίας του. Στίς ἐπιθέσεις πού του ἔγιναν ἀπὸ φανατικούς ἐφημερίδες, ὁ κ. Ἀμάντος ἔδωκε τότε ἀποστοματικὴν ἀπάντησιν: «Ἦτο καιρὸς» εἶπε (δηλώσεις του στὸν Τύπο) ν’ ἀναγνωρισθῇ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς ἐθνικὴ καὶ ἰσότημῃ πρὸς τὴν καθαρῆουσαν, νὰ λείψῃ δὲ ἡ μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσα ἀντίρρσις. Διότι ἐνῶς τὸ Κράτος ἀναγνωρίζει τὴν δημοτικὴν εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον καὶ εἰς τὰ ἔργα τὰ λογοτεχνικὰ τὰ διδασκόμενα εἰς τὰ Γυμνάσια, ἐνῶ βραβεύει λογοτέχνας πού γράφουν τὴν δημοτικὴν, ἔπειτα γίνονται διαγωμοί, ἐπαυθῆσαν καθηγῆται δημοτικισταί, ἔγιναν δίκαι περὶ τῆς γλώσσης κατὰ τὸ διάστημα τῆς Κατοχῆς, ὥσαν δὲν εἴχομεν τότε νὰ κάμωμεν κατὶ καλύτερον. Ὅλα δὲ αὐτὰ γίνονται, διότι πολλοὶ ἔχουν ἀκόμη τὴν γνώμην πού ἔχιν ἀλλοτε οἱ ἔξνοιο καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅτι δηλαδὴ ἡ δημοτικὴ εἶναι γλῶσσα βάρβαρος. Αὐτοὶ εἶναι ἀντεθνικὸν νὰ λέγεται. Ἡ δημοτικὴ προήλθε

κανονικά ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως καὶ δευνέει ἰσα-ἰσα τὴν συνέπειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν χιλιετηρίδων Ἡ παιδεία ποὺ ἀγορεύει μερικὰς ἐποχὰς τῆς γλώσσης ἢ τῆς ἱστορίας δὲν εἶναι δυνατόν να θεωρηθῇ ἐθνικὴ. Καὶ ὅσοι σήμερον καταπολεμοῦν τὴν δημοτικὴν δὲν γνωρίζουν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκτελοῦν ἔργον ἀνθεθνικόν.

Ὁ ὅποιος πού τιμᾷ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀνθρώ-
πους τὸν, δὲν ἐκτελεῖ μόνον ἱερὸ χρέος, ἀλλὰ καὶ
τιμᾷ τὸν ἑαυτοῦ. Ἡ Χίος πού τιμᾷ σήμερα
τὸ διακεκριμένο τέκνο τῆς ἐνὶ αἰῶνι ἀξία ἐπαίνου,
γιατὶ θυμίζει στὸ Πανελλήνιο ἓνα πολὺ ἀξιόλογο
ἔργο καὶ μιὰν ἐξίσου σεβαστὴ προσωπικότητα:
τὸ ἔργο καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ κ. Κωνσταντίνου
Ἀδαύτου.

Τὸ περιοδικὸν μας, ποῦ ὁ κ. Ἀμαντος τὸ ἔχει τιμῆσαι μὲ τὴ συνεργασία του, τοῦ εὐχεται νὰ συνεχίσῃ μὲ τὴν ἴδια πάντοτε ρώμην τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ του δραστηριότητα.

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

Εκπαιδευτικά πένθη : Παντελής Α. Παϊ-
δούσης

Τὴν 1η Ἰουλίου 1953 πέθανε, σὲ ἡλικία 67 ἐτῶν, ὁ παιδαγωγὸς Παντελὴς Α. Παϊδούσης, Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τῶν Ἑλληνικῶν Κοινο-
τακτικῶν Σχολείων τοῦ Καίρου.

Ὁ Παντελής Παιδούσης ἀνήκει στὴ γενεὰ τῶν ἐργατῶν τοῦ Ἐκπαίδευτικοῦ Δημοτισμοῦ. Ἀπὸ χαρακτηριστὰ σεμνῶν, ἥρεμων, γεμάτων καλωσύνης καὶ εὐγένειας, ἐργάστηκε πάντα ἀθόρυβα, ἀλλὰ γόνιμα, ὅπου εἶχε ταχθῇ, χωρὶς ποτὲ νὰ κλονισθῇ ἡ πίστις του στὰ ὑψηλὰ ἰδιανικά του Ἐκπαίδευτικοῦ Δημοτισμοῦ.

Γεννήθηκε στη Χίο τὸ 1886. Στὰ 1904 στέλλεται στὴ Γερμανία ὑπότροφος τοῦ Πρωτοῦ κληροδοτήματος καὶ σπουδάζει φιλολογία, φιλοσοφία καὶ παιδαγωγικά.

Ἡ ἐκπαιδευτική του σταδιοδρομία ἀρχίζει ἀμέσως μετὰ τὸν πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στὰ 1919 διόρίζεται διευθυντὴς στὸ Ἐμπειρίκειο Ἀσυλὸ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ δυὸ χρόνια, στὰ 1921, καλεῖται στὴν Κύπρο, ὅπου διευθύνει τὸ Παγκύπριο Διδασκαλεῖο ἐπὶ μίᾳ πενταετίᾳ. Στὰ 1926 ξαναγυρίζει στὴν Ἀθήνα καὶ ἀναλαμβάνει, γιὰ λίγο, τὴ διευθύνσιν τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου. Ἀργότερα διορίζεται μέλος στὸ Ἀνώτατο Γνωμοδοτικὸ Συμβούλιον τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ὅπου μαζί με ἄλλους φωτισμένους παιδαγωγούς συντελεῖ στὴν ἀναζωογόνησιν καὶ στὸ συγχρονισμὸν τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης Παιδείας. Τῇ θέσει αὐτῇ τὴν κρατεῖ ἕως τὰ 1933. Μὲ τὴ διάλυσιν τοῦ Γνω-

μοδοτικού Ἑκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, ὁ Παν-
τελής Παιδείας ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν ὑπε-
ρεστία καὶ ἐφυγε στὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἀνάλαβε
τὴν διευθύνσιν τῆς Ἀμπετείου Σχολῆς στὸ
Κάιρο. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔγινε Γενικὸς
Ἐπιθεωρητὴς τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτικῶν
Σχολείων τοῦ Κάιρου.

Σ' ὁλόκληρη τὴ ζωὴ του ὁ Παντελὴς Παῖ-
δούσης ἀφοσιώθηκε μὲ πίστη καὶ ζῆλο στὸ
ἔργο τῆς Παιδείας.

Με τὸ θάνατόν του χάνει ἡ Ἑλληνική Ἐκπαίδευσις ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀξιώτερον ἐργάτας της καὶ ὁ Αἰγυπτιώτης Ἑλλητισμὸς ἕνα σοφὸ καὶ ἀκούραστο Δάσκαλο, ἕνα φωτισμένο σύμβουλο τοῦ ἑκπαίδευσίν του ἑλθόντα.

N. ΣΩΤΗΡΑΚΗΣ

Μυρσίνης Κλεάνθους - Παπαδημητρίου :
 «Ἡ Νέα Ἀγωγή. Θεωρία καὶ μέθοδοι» τόμος
 Γ' σχ: 8^ο μέγα, σελ. 465. Ἀθήνα, 1952.*

“Υστερα από την ταυτοχρόνη έκδοση των δυο πρώτων τόμων του έργου «Η Νέα Άγωγή», η κ. Μ. Κλεάνθους—Παπαδημητρίου συμπληρώει την επιβλητική προσφορά της μέσα στο χρόνο με ένα 1^ο και τελευταίο τόμο του. Στο τριτομο αυτό σύγγραμμά της ή σ. ἐργάσθηκε για να μάς δώσει το παγκόσμιο κίνημα της Νέας Άγωγής σε πλατύ πίνακα και σε μερικές από τις αξιολογώτερες πραγματοποιήσεις του, όσες εξαρτούν την επιτυχία του σχολείου από την κατάφαση των ψυχικών αναγκών του αναπτυσσόμενου ανθρώπου και των νόμων της ψυχοφυσικής του αδέξσεως. Τό κίνημα τούτο τὸ ἐξετάζει σε συσχέτιμό πρὸς τοὺς καθιερωμένους τρόπους ἐργασίας στὰ κοινὰ τύπου σχο-

* Σημείωση «Παιδείας καὶ Ζωῆς».
Ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸ τρίτομο ἔργο τῆς
κυρίας Μυρσίνης Κλεάνθους Παπαδημητρίου
«Ἡ Νέα Ἀγωγή», ἀς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ διορ-
θώσωμε μιά παρατήρησή της πού ἀσφαλῶς
ἔγινε ἀπὸ παραδρομὴ καὶ πού στηρίζεται, ὅπως
λέγει ἡ συγγρ., σὲ πληροφορίες παρμένες ἀπὸ
δημοσίεμα πού περιόδικου μας. Στὴ σελίδα
334 τοῦ Α' τόμου ἡ κ. Μ. Κλ.-Παπ. γράφει :
«Στὸ 1948—9 ἀπὸ τοὺς 866.413 πού φοίτησαν
στὴν Α' τάξην τοῦ ἑξατάξιου Δημοτικοῦ μόνο
80.000 ἀποφοίτησαν. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσ-
τεθοῦν καὶ ὅσοι ἀποφοιτοῦν ἀπὸ τὰ διτάξια
τριτάξια, τετρατάξια καὶ πεντατάξια, πού γιὰ
τὸν ἀριθμὸ τοὺς δὲν ἔχομε πρόσφατα ἀκριβῆ
στοιχεῖα». Ὁλοφάνερα πρόκειται γιὰ παρα-
στοιχείαν. Στὴ μελέτῃ μας («Σχέδιον Ἐκπαιδευ-
τικοῦ Προγράμματος» («Παίδειαν, τόμος Ε',
τρίμο 1951, σελ. 246) ὁ ἀριθμὸς 866.413 ἀποτελεῖ
τὸ σύνολο τῶν μαθητῶν πού ἐφοίτησαν τὸ
1948-1949 καὶ στίς 6 τάξεις ὅλων τῶν δημο-
τικῶν σχολείων τῆς χώρας (μονοταξίων, διταξ.,
τριταξ., τετραταξ., κλπ.). Στὴν πρώτη τάξην
τοὺς ἐφοίτησαν τότε μόνο 180.569 παιδιὰ καὶ
τῶν δύο φύλων.

λεϊα και προς τις δυνατότητες εφαρμογής στον
τόπο μας.

Τὴν πλήρη θεωρητικὴν δικαίωση τῆς Νέας Ἀγωγῆς βρίσκει ἀπὸ πολὺπλευρὸν συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ἀμερικανοῦ φιλοσόφου John Dewey, ποὺ τῆς προσφέρει πλατύτερη καὶ στερεώτερη ὑποδομὴ ἀπὸ ὅ,τι ἡ ἐργασία ἄλλων θεωρητικῶν τῆς Νέας Ἀγωγῆς, ὅπως π.χ. τοῦ Kerschensteiner κλπ. Ἀντιστοίχα, ἀντιπροσωπευτικώ- τερη καὶ πληρέστερη μορφή μοντέρνας Σχολικῆς Ἀγωγῆς θεωρεῖ ἡ σ. τὸ γνωστὸ ὡς Project- method σύστημα, ποὺ πρόδρομὸς του ὑπῆρξε τὸ «ἐργαστηριακὸ σχολεῖο» (Laboratory school) τοῦ Σικάγου, ὅπως τὸ εἶχε διοργανώσει ὁ ἴδιος ὁ Dewey κατὰ τὸ τέλος τοῦ περασμέ- νου αἰῶνος (1894-1904).

Ὁ ὅρος Project method ἔχει δοθῆναι ἀπὸ τὸν Ἀμερικανὸ παιδαγωγικὸν W. Heard Kilpatrick ποῦ ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐκλαϊκευτὴς τῆς θεωρίας τοῦ J. Dewey. Ὁ Kilpatrick στὴν ἐννοίαν τοῦ project ποῦ σημαίνει στὰ Ἀγγλικά μετὰ τὴν κυριολεξία «προβολή, σχέδια, πλάνον», δίνει τὸν ἀκόλουθον ὅρισμό: «...μιά σκόπιμη δραστηριότητα ποῦ γίνεται μετὰ τὴν ψυχὴ καὶ ποῦ ἐξεκλίσσεται μέσα σ' ἓνα κοινωνικὸ περιβάλλον» (τόμ. Β' τοῦ ἔργου, σελ. 117). Τὸν ὅρο αὐτὸν θέλει ἡ σ. ἀποδιδοῖν στὰ ἑλληνικά μετὰ τὸ «μέθοδος βιωμάτων».

“Υστερα από σύντομη επισκόπηση των θεμελιωδών αρχών της Νέας Ύαγωγής, όπως τις υπαγορεύουν τα δεδομένα της βιολογίας, της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας (σελ. 1-19 του Δ' τ.), ή σ. μπαίνει άμέσως στή συστηματική ανάλυση του θεωρητικού έργου του John Dewey, πού κλείει με προσθήκη γιά τή ιστορικό του σχολείου του (σελ. 19-54). Αρχίζει έπειτα τήν λεπτομερή εξέταση της διδακτικής έργασίας και των παραγόντων της στή δημοτικό σχολείο με βάση πάντοτε τή θεωρία της Νέας Ύαγωγής και κατά τή μέθοδο Project (σ. 55-321). Τέλος γνωρίζει στόν αναγνώστη τις έφαρμογές της μεθόδου στά επαγγελματικά σχολεία, όπου φοιτούν μαθητές πρόσηβοι και υποδηλώνει τόν χαρακτήρα των προβλημάτων πού παρουσιάζει (σ. 321-350). Με τώ θέμα τούτο φθάνει και στή τέλος τού Α' τόμου.

Ἄλλοι δὲ τὸν ὅλον ἀποσκοποῦσιν ἐπὶ τῇ
Παιδείᾳ, καὶ τὰ ἰδιότυπα προβλήματα της,
ὥπως πρὸ πάντων προκύπτουν ἀπὸ τὴν ψυχικὴν
σύνθεσιν τῶν ἐφέθων μαθητῶν της καὶ τις ἀπει-
ρήσεις της κοινωνίας, ποὺ εἶναι αὐστηρότερες
στὴ βαθμίδα αὐτήν. Ἡ σ. ἐδῶ ἔχει τὴν εὐκαιρίαν
να κάμῃ πλατύτατην ἀνάλυσιν τοῦ καθεστῶτος
τῆς Μέσης Παιδείας. Ἀναφηλαφεῖ τοὺς σκο-
ποὺς καὶ τὰ ἰδανικά της, ἀνατέμνει τοὺς δύο
βασικοὺς παράγοντες ποὺ ὀρίζουν τὸ παιδει-
ακικόν της ἔργον—τὴν ψυχικὴν σύνθεσιν τοῦ ἐφέθου
καὶ τὴν ὑφὲρ της κοινωνίαν γύρω του· διαγράφει
τὰ κατὰ μέρος προβλήματα της δικῆς μας Μέ-
σης Παιδείας καὶ καταλήγει σὲ προσωπικὰς
γνώμας καὶ προτάσεις γιὰ τὴν ἐναρξήν φοιτη-
σεως, ὁργάνωσιν, διάρθρωσιν, τύπου, προγράμ-
ματα καὶ πειθαρχία τῶν σχολείων της. Ἡ ἐξε-

ταση αυτή απλώνεται στο ένα τρίτο περίπου του Β' τόμου (σ. 9-114). Ακολουθεί το θέμα της εφαρμογής της «Μεθόδου Βιωμάτων» (Project method) στα σχολεία της Μέσης Παιδείας χωριστά για κάθε περιοχή μορφωτικών αξιών, απ' όπου το σχολείο παίρνει την ύλη, που ο μαθητής θα αναστραφεί. Αναλύει λοιπόν τους τρόπους εφαρμογής στον κύκλο των γλωσσικών σπουδών, των κοινωνικών (εδώ υπάγεται και η ιστορία), των επιστημονικών και των καλλιτεχνικών (σ. 116-236). Ακολουθεί κεφάλαιο εξαιρετικά ενδιαφέρον και διδακτικό για το συντονισμό εργασίας Μέσης και Ανώτερης Παιδείας, όπου περιγράφεται ο μακροχρόνιος πειραματισμός που οργανώθηκε στις Η.Π.Α. από το 1933-1938, για να διαπιστωθεί αντικειμενικά η απόδοση των μεθόδων «Νέας Αγωγής» στη Μέση Παιδεία (σ. 297-317). Ο Β' τόμος κλείει με γενικό κριτικό αντίκρουσμα της «μεθόδου βιωμάτων», που καταλήγει σε συμπεράσματα για την υψηλή μορφωτική της δύναμη (σ. 318-337) και σε υποδείξεις συντομικές για την εφαρμογή της στα σχολεία μας, έστω και με τις συνθήκες που λειτουργούν σήμερα (σ. 338-341).

Ερχόμαστε στον Γ' τόμο. Σ' αυτόν η σ. παρουσιάζει άλλα συστήματα-μεθόδους και θεσμούς Νέας Αγωγής στη θεωρία και στην πράξη τους. Οι μέθοδοι αυτές που γεωγραφικές πατριδες έχουν όλες Αγγλόγλωσσες και Λατινικές χώρες, είναι: Το σχέδιο Δάλτον της Αγγλίδας Helen Parkhurst, στο οποίο η σ. δίνει περισσότερη έμφαση, διαθέτοντας το τρίτον περίπου του τόμου (σ. 6-133)· το σχέδιο Βίνετκα, που πατέρας του είναι ο Αμερικανός παιδαγωγικός Carleton Washburne (σ. 134-206)· το σύστημα του Γάλλου L. Freinet ή η τεχνική του σχολικού Τυπογραφείου (σ. 252-316)· ή μέθοδος Μοντεσσόρι σε όλες τις βαθμίδες της παιδείας (σ. 317-402)· και η μέθοδος της ελεύθερης εργασίας με ομάδες, όπως την εφαρμόζει ο Γάλλος καθηγητής Roger Cousinet (σ. 403-472). Τέλος, ο θεσμός των «σχολικών συνεταιρισμών» κατά τον τύπο που εφαρμόζεται στη Γαλλία (σ. 207-251).

Το βιβλίο κλείει με σύντομο επίλογο (σ. 473-474) και συμπληρωματική βιβλιογραφία, ειδική για τα κατά μέρος συστήματα (σ. 475-481), παράλληλα προς τη βιβλιογραφία των πολλών υποσημειώσεων του. Βιβλιογραφία ελληνική και ξένη βρίσκει ο αναγνώστης και στο τέλος των δύο πρώτων τόμων.

Η σειρά, που ακολουθεί η σ. για να μάς παρουσιάσει στον τόμο τούτο τα 6 αυτά συστήματα-μεθόδους «Νέας Αγωγής», είναι προοδευτική. Ορίζεται από το βαθμό της συντηρητικότητάς τους—δύπως ή ίδια τον κρίνει—που πόλι ορίζει τις δυνατότητες εντάξεως του καθενός στα επίσημα καθιερωμένα πλαίσια σχολικής εργασίας σ' έμάς.

Το πλούσιο υλικό της η σ. διατάσσει με μεθοδικότητα. Στη συστηματική περιγραφή των

μορφών που παίρνει η εφαρμογή του κάθε συστήματος στη Δημοτική και τη Μέση Παιδεία, προτάσσει το ιστορικό του καθώς και την ανάλυση των θεωρητικών του βάσεων—βιολογικών, ψυχολογικών, κοινωνιολογικών, φιλοσοφικών. Επιτάσσει το κριτικό αντίκρουσμα της μεθόδου, όπου συγκεντρώνει και παραθέτει όσα υπέρ και κατά λέγονται από τους πολέμιους ή θιασώτες της. Προσθέτει το γενικό της χαρακτηρισμό, είδος ανασκόπησης, και τελειώνει με ανακοίνωση των πορισμάτων από την εφαρμογή της κάθε μεθόδου-συστήματος στον τόπο μας—αν τυχόν έχη δοκιμασθεί και σ' έμάς και αν έχη γνώση η σ. από τη σχετική ελληνική βιβλιογραφία ή από άλλη πηγή. Η σ. δεν παραλείπει φυσικά, να παίρνει και η ίδια θέση απέναντι στην κάθε μία μέθοδο.

Οι επωνυμίες των παιδαγωγικών συστημάτων που περιγράφονται είναι, όπως βλέπουμε, ποικίλες. Οφείλονται άλλες σ' ένα κατ' έσοχην χαρακτηριστικό γι' αυτά γνώρισμα, άλλες στη στενότερη γεωγραφική τους πατρίδα και άλλες στο όνομα του εισηγητή τους. Όμως κοινές είναι σ' όλα αυτά τα συστήματα οι άμεσες παιδευτικές επιδιώξεις: Να ξεκινούν κατά τη μορφωτική τους εργασία από το παιδί, που το βλέπουν ως ένα ψυχο-φυσικό οργανισμό, προικισμένο με ικανότητες και δυνάμεις δημιουργικές, να αποδεσμεύουν τις ικανότητες αυτές και τις δυνάμεις και να κατατείνουν στην εξύψωσή τους, αξιοποιώντας τις σε απόδοση και δράσεις μορφωτικά γόνιμες. Τη λύτρωση αυτή στη δραστηριοποίηση των φυσικών ικανοτήτων του αναπτυσσόμενου ανθρώπου τη βλέπουν όλοι οι θιασώτες ως την πλατεία λεωφόρο που οδηγεί στην πραγματοποίηση του τελικού σκοπού της παιδείας, όπως και αν τον διατυπώνει η Φιλοσοφία της Αγωγής, στην οποία αναζητούν τη θεωρητική τους θεμελίωση. Ατομιστικός ή κοινωνιστικός ο σκοπός αυτός δεν μπορεί να θεραπευθεί άλλως παρά με τη γόνιμη δράση, σ' όποια εκδήλωσή της ήθικά παραδεκτή. Οι κοινές αυτές επιδιώξεις κάνουν άξια τα συστήματα που αναλύονται στο βιβλίο τούτο, να πολιτογραφηθούν στη χώρα της Νέας Αγωγής. Είναι παραλλαγές της. Οι διαφορές ανάμεσά τους αναφέρονται στην εφαρμογή· στην εκλογή των παιδευτικών μέσων, στην εξωτερική δηλ. μορφωτική «διαγωγή», κι ακόμη στην ιεράρχηση και στον διάφορο συνδυασμό των μέσων αυτών.

Αλλά οι μέθοδοι της Νέας Αγωγής έχουν κατά τη γνώμη της σ. και κάποιο άλλο γνώρισμα κοινό. Αντλούν όλες, λίγο ή πολύ, από την πλούσια πηγή της «μεθόδου βιωμάτων» και της θεωρητικής της υποδομής. Αν τόσο αυτές που αποτελούν το περιεχόμενο του έργου όσο και άλλες που δεν τις περιέλαβε σ' αυτό, γιατί τις θεωρεί μικρότερης σημασίας και εκτάσεως, δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως θυγατρικά συστήματα του σχολείου J. Dewey, όμως έχουν βαθιά επηρεαστή από το βασικό του αξίωμα: Living by doing. («Να ζής

πράττοντας»). Συμπίπτουν σ' αυτό, θά λέγαμε έμας.

Είναι αλήθεια πως κανένα από τα συστήματα Νέας Αγωγής που η σ. αναλύει στο βιβλίο της δεν είναι τελείως Αγνωστη Γη για τους εκπαιδευτικούς μας. Κάτι έχει γραφή για το καθένα. Κάποια απ' αυτά έτυχε να δοκιμαστούν κατά καιρούς και σχετικές δημοσιεύσεις έκαναν γνωστά τα πορίσματα των δοκιμών. Θυμίζουμε τις εργασίες του Δ. Παπούλια για τη μέθοδο Δάλτον στα «Εκπαιδευτικά Χρονικά» (1935), του Τζάνου Τσαγκιά για τη μέθοδο του Τυπογραφείου στα «Εκπαιδευτικά Χρονικά» (1933) και άλλου. Την εφαρμογή της εργασίας με ομάδες στη Μέση Παιδεία από αυτήν που γράφει το σημείωμα τούτο, στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά το 1934-1937, που τα συμπεράσματά της, ανεξάρτητα από την εργασία του R. Cousinet, δημοσιεύθηκαν στο βιβλίο «Ο θεσμός της συν-εργασίας των μαθητών». Έξ άλλου για τους σχολικούς συνεταιρισμούς συντελείται διαφωτιστική προεργασία αξιολογική με εισηγητή στον τόπο μας το ζεύγος Τζωρτζάκη.

Όμως έως τώρα δεν έπιχειρήθηκε—όσο τουλάχιστον γνωρίζουμε—να δοθούν μέθοδοι Νέας Αγωγής σε πλατεία σύνθεση. Των περισσότερων από τις γνωστές σ' έμάς μεθόδους οι θεωρητικές βάσεις τώρα για πρώτη φορά ανυψούνται τόσο έμπεριστατωμένα. Αλλά και η περιγραφή της σχολικής πράξης, εκτενής καθώς είναι, φωτίζει κάθε πλευρά των μεθόδων στα καθέκαστά τους—πράγμα χρήσιμο για τα άγγλόμενα ιδίως συστήματα, τα σχετικά λιγότερο γνωστά στους εκπαιδευτικούς μας.

Η έκθεση γενικά είναι ζωντανή και οι παραστατικές λεπτομέρειες ένα πλήθος. Μεταφέρουν τον αναγνώστη στο ιδιαίτερο κλίμα του ποιοτικού σχολείου και τον βοηθούν να νιώσει την ατμόσφαιρά του. Κάτι περισσότερο νιώσει την ατμόσφαιρά του. Γεννά την όρεξη στον προοδευτικό εκπαιδευτικό για αναβίωση του πνεύματος ζωής και εργασίας μέσα στο σχολείο του και τροφοδοτεί τις προσπάθειες του, αν βοήσεται ήδη σε κάποιο σημείο του, αν δοθούν προς τη Νέα Αγωγή. Γιατί το βιβλίο είναι πλούσια πηγή, από την οποία μπορεί να αντλήσει ο εκπαιδευτικός για να βοηθηθεί στον πλουτισμό και την έναλλαγή των μαθητικών εργασιών εφαρμογής και των ασκήσεων, καθώς και για την εισαγωγή μορφών σχολικής δράσης εκτός ποινάμματος, ακόμη και μέσα στα πλαίσια που του χαράζουν το πρόγραμμα, στα πλαίσια και ώρολόγιο, και η καθιερωμένη αναλυτική ζωή σ' έμάς. Αξίζει έδω να τάξει σχολικής ζωής ο εκπαιδευτικός να αναφέρει την παράθεση αυτούσιων δειγμάτων σχολικού παιδευτικού υλικού που χρησιμοποιούν οι κατά μέρος μέθοδοι Νέας Αγωγής. Π. χ. διαφόρων τύπων δελτίων κ. κ. εντύπων που χρησιμοποιούν οι μαθητές των σχολείων του Freinet, των «προγραμμάτων» και των «συμβολαίων» εργασίας του σχεδίου Δάλτον, του υλικού για εργασία και άσκηση σε κάρτες

που κάνει δυνατή την αυτοδιδασκαλία και τον αυτοέλεγχο στα σχολεία της Βίνετκας από την Α' τάξη του δημοτικού σχολείου, των εκπαιδευτικών—εξεταστικών—τέστ και των έρωτηματολογίων κ. ο. κ. Υπάρχουν ακόμη εικόνες του Μοντεσσόρι υλικού, που καταλαμβάνουν 8 ολόκληρες σελίδες, καθώς και πλήρης κανονισμός ιδρύσεως και λειτουργίας μαθητικών συνεταιρισμών και πλήθος άλλου παρόμοιου υλικού.

Η εικόνα των σχολικών εντύπων συμπληρώνεται με περιγραφή και παράθεση των ειδών «ελέγχου» που χρησιμοποιούνται από το διδάσκαλο για την παράσταση και την παρακολούθηση της προόδου των μαθητών.

Η ζωντάνια των εκθέσεων και η επιλογή των χαρακτηριστικών δειγμάτων εργασίας οφείλεται στο ότι η σ. δεν περιορίζει την πηγή των πληροφοριών της σε μόνη την οικεία βιβλιογραφία. Έχει ζήσει χρόνια πολλά στο εξωτερικό και διαθέτει σε πλούσια απόθεμα προσωπικές εντυπώσεις και σημειώσεις από την επίσκεψη πολλών πρωτοπορευόντων σχολείων και την παρακολούθηση της εργασίας τους.

Από το άλλο μέρος η αμφοτερόπλευρη καταχώρηση των υπέρ και κατά της κάθε μιάς κατά μέρος μεθόδου εξασφαλίζει αντικειμενικότητα στο κριτικό αντίκρουσμα. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η σ. δεν προσθέτει και την προσωπική της γνώμη. Αλλά ο αναγνώστης αφήνεται ελεύθερος να δουλέψει τη σκέψη του, να σταθμίσει άρκετά τις δυνατότητες, για να καταλήξει σε δική του προσωπική γνώμη και σε προτιμήσεις σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία του.

Έχωριστή πειστικότητα και πολλή όρεξη κρίση διακρίνει τη θέση της σ. απέναντι στο σύστημα Μοντεσσόρι. Γιατί έδω πιά δεν μάς μιλεί μονάχα ο παρατηρητής που επισκέφθηκε ένα σχολείο, στάθηκε «παρατηρητής» και παρακολούθησε την εργασία του. Μάς μιλεί ο άνθρωπος με την άμεση πείρα από τη διδακτική πράξη, με την πολυκαιρή προσωπική βίωση, ο επιστήμων που έχει παλέψει με την πραγματικότητα της Μοντεσσόριας παιδαγωγικής εργασίας και τις «συγγενείς» αδυναμίες της.

Οι προσωπικές τέλος κρίσεις της σ. για την κατάσταση της Μέσης Παιδείας μας και οι προτάσεις της για τη βελτίωσή της, κινούν τη σκέψη του αναγνώστη επάνω στο άλλο ακόμη εκπαιδευτικό μας πρόβλημα. Το μέρος για τη Μέση Παιδεία είναι ολόκληρη μελέτη, με αυτότελει, που θά μπορούσε ν' αποτελέσει και χωριστό βιβλίο, χωρίς βλάβη της συνοχής του υπολοίπου έργου.

Αντιρρήσεις γεννά άσφαλώς η απόδοση του ξένου όρου project-method με τον ελληνικό «μέθοδος βιωμάτων». Το βίωμα, λέξη που είναι μετάφραση του γερμανικού «Erlebnis», ως έννοια δεν συμπίπτει με την έννοια του project, όπως είδαμε να την δίνει ο εισηγητής της Kilpatrick. Στον όρισμό του Kilpatrick το βάρος πέφτει στην εξωτερική

του και στην περιλάλητη λιτότητά του. Λόγος έντελως άπροσποίητος. Τὰ ούσιαστικά χωρίς τὸν φόρτο τῶν ἐπιθέτων. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδίνει ἡ μεταφράση τοῦ κ. Σταύρου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν εἰλικρινέστερο νεοελληνικὸ ἀντίπαλο τοῦ ἀρχαίου λόγου τῆς Σαπφῶς :

Βασίλειφε ἡ Σελήνη.
Κι' ἡ Πούλια. Μεσονύχτι.
Ἡ ὥρα περνᾷ. Κι' ἐγὼ
κοιμοῦμαι μόνη.

Ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας πολλὰς ἀποδόσεις στὴ νεοελληνικὴ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ Σαπφικοῦ ἀριστουργήματος. Ἀλλὰ οἱ μεταφραστές δὲν ἀποφύγανε τὴν αὐθαιρεσία. Ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραθέσουμε αὐτοῦσιες τίς μεταφράσεις αὐτές. Σημειῶνω ὁμῶς βιαστικά κάποιες παρατηρήσεις : Ποῦ βρήκε, αἶφνης, ὁ Ἄ. Πάλλης τὸ «λαμπρὸ φεγγάρι»; Ὁ Σ. Μενάρδος μὲ ποιοῦ δικαίωμα πρόσθεσε «Μιὰ ψυχὴ... μεσάνυχτα»; Ὁ Ἀργ. Ἐφταλιώτης γιατί παρέλειψε ἐντελῶς νὰ μεταφράσει τίς «Πλητᾶδες»; Ὁ Χρ. Παρασκευαΐδης γιατί ν' ἀραδιάσει δίπλα σὰ «μεσάνυχτα» τοῦ ποιήματος τίς λέξεις «σ κ ο τ ᾶ δ ι, σ ι γ α λ ι ᾶ»; Ὁ Π. Λεκατσῶς γιατί ν' ἀνατρέξει στὴν περιφραση «π ι ᾶ σ ι μ ὶ ν ε ι τὸ μεσονύχτι»; Ὁ Π. Μάγνης τὸ «καθεῦδω» γιατί νὰ τὸ ἀναστρέψει σὲ «ἀ γ ρ υ π ν ὶ»; Ὁ Ἡλ. Βουτιερῖδης γιατί νὰ προτάξει δεικτικὸ μόριο : «Ν ᾶ τὸ φ ε γ γ ᾶ ρ ι κ ᾶ θ η σ ε ν»; Ὁ Ὁρ. Λάσκος γιατί νὰ σκηνοθετήσῃ τὴν «ἐ ρ μ η κ ᾶ μ α ρ α ν»; Κι' ὁ Κ. Ἀλέπης γιατί νὰ κατενοδώσῃ τὴν Πούλια : «Σ τὸ κ α λ ὸ, Π ο ῦ λ ι α μ ο υ, κ ι' ἐ σὺ ἄ μ ε ν»; Τὰ παραδείγματα αὐτὰ πείθουν γιὰ τὴν προχειρότητα, μὲ τὴν ὁποία γίνονται κατὰ καιροὺς οἱ μεταφράσεις στὸν τόπο μας.

Ὅ,τι διαπιστώνουμε ἐδῶ γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ὠραίου αὐτοῦ Σαπφικοῦ ἀποσπάσματος, ἰσχύει καὶ γιὰ τίς μεταφράσεις καὶ τῶν ἄλλων μνημείων τοῦ ἀρχαίου μας λόγου, τοῦ ἔμμετρου ἢ τοῦ πεζοῦ.

Κλείνοντας τὸ σημείωμά μας τοῦτο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ γερμανοῦ σοφοῦ καὶ τὴν ἀφογὴ νεοελληνικὴ ἀπόδοσή του ἀπὸ τὸν κ. Σταύρου, ἔχουμε νὰ προσθέσουμε ὅτι θεωροῦμε ἀπαραίτητη τὴν ἀπόκτησή του ἀπὸ τίς Σχολικὲς Βιβλιοθήκες, ἐπίσης ὅμοια ἐπιβεβλημένη τὴ μελέτη του ἀπὸ τοὺς φοιτητές μας. Ἀπὸ τίς μελίδες του θ' ἀντλήσουν ἕνα ἀσφαλὲς, ἕνα γόνιμο διδάγμα καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ οἱ φοιτητές μας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

NEA BIBLIA

Ἀχιλλ. Α. Τζαρτζάνου «Νεοελληνικὴ Σύνηταξις (τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς), δεύτερη ἐκδ., τόμος Β, Ἀθήναι (ΟΕΣΒ) 1953, σελ. 330.

Martin P. Nilsson «Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Θεολογία» (μετάφρ. καθηγ. Ι. Θ. Κακριδῆ) Ἀθήναι 1953 σελ. 144.

Ἀγγέλου Σ. Βλάχου «Ὁ κύριός μου Ἀλκιβιάδης» (μυθιστορία) Ἀθήναι 1953, σελ. 327.

Κ. Ι. Ἀμάντου, Ἀκαδημαϊκοῦ, Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Πανεπιστ. Ἀθηνῶν, «Ἀρθρα καὶ Λόγους» (ἐκδ. Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου Χίου), Ἀθήναι 1953, σελ. 188.

Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου «Θέσεις καὶ Ἀντιθέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου» (ἐκδ. Ἑλλην. Περιηγητικῆς Λέσχης). Ὁμιλία. Ἀθήναι 1953, σελ. 43.

Κωνστ. Γ. Μαντᾶ, Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, «Πῶς εἶδα τὸ Ἀναγνωστικὸ τῆς Στ' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ πῶς τὸ δίδαξαν» (Κριτικὴ ἀνάλυση—Διδακτικὴ Ἀναγνώσεως). Πάτραι, σελ. 64.

Παναγ. Νάκου, Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων, «Διδακτικὰ Ἐρεθίσματα». Τόμ. Α' : Μάθησις μὲ ἐργασία. Πάτραι, σελ. 232.

Παύλου Σ. Νικοδήμου «Ἐκφραστικὴ Κινησιολογία. Ἡ νέα γυμναστικὴ τάσις : Χορός, Ἀσκήσις—Μῦθος, Ρυθμικὴ Γυμναστικὴ, Πλαστικὲς Εἰκόνες, Ἀναπαραστάσεις». Ἀθήναι 1952, σελ. 123.

Ἀθαν. Σ. Παπαθανασίου «Τὰ παιδιὰ μας ἀπαγγέλλουν» (Στίχοι) 1953, σελ. 44.

Κ. Ν. Κωνσταντινίδη «Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὁ ἡγεμόνας καὶ τὸ Ροδῆτικο μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Καλόπετρας» Ἀλεξάνδρεια 1953, σελ. 32.

Δημήτρη Γιάνκου «Ὁ πρῶτος νεκρὸς καὶ ἄλλα διηγήματα», Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 116.

Κ. Χρυσάνθη «Ἀποθεώσεις καὶ Χορικά» (Στίχοι). Λευκωσία—Κύπρου 1953, σελ. 95.
«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ—ΑΡΣΑΚΗ 6—Τηλ. 23-218

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Α' 1947 ἄδευτος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Β' 1948 ἄδευτος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Γ' 1949 ἄδευτος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Δ' 1950 ἄδευτος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Ε' 1951 ἄδευτος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος ΣΤ' 1952 ἄδευτος Δραχ. 75.000 πανόδετος Δραχ. 95.000
ΠΑΙΔΕΙΑ τόμος Ζ' 1953 διὰ συνδρομῶν :

α) Νομικῶν Προσώπων Δραχ. 80.000

β) Φυσικῶν Προσώπων Δραχ. 70.000

Τιμὴ ἀπλοῦ Τεύχους Δραχ. 7.500

Τιμὴ διπλοῦ Τεύχους Δραχ. 9.000

ΚΑΡΑΧΡΙΣΤΟΥ Ν. τέως προέδρου τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου :

1) ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ.—ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ..... Δραχ. 15.000
2) Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ..... Δραχ. 15.000
3) Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ..... Δραχ. 15.000
4) Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ..... Δραχ. 15.000
5) ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ..... Δραχ. 15.000
6) Η ΠΑΤΡΙΔΟΓΡΑΦΙΑ—ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ..... Δραχ. 15.000
7) ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ..... Δραχ. 15.000
8) Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ—Η ΩΔΙΚΗ—ΤΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΜΕ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ..... Δραχ. 25.000
9) Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ..... Δραχ. 20.000
10) ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ..... Δραχ. 20.000
ΓΚΡΟΖΑ ΑΘΑΝ.—ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ..... Δραχ. 15.000
ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΥΑΓ.—ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ..... Δραχ. 15.000
ΘΕΜΕΛΗ Γ.—ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ..... Δραχ. 10.000

"Βιβλιοθήκη ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΖΟΓΡΑΦΩΝ καὶ ΠΟΙΗΤΩΝ,"

ΣΕΙΡΑ Α'. Τόμοι 1—100 ἄδετοι..... Δραχμας 2.600.000
Διὰ προκαταβολῆς Δρχ. 100.000 καὶ
ἀποδοχῆς 25 × 100.000 μηνιαίων συναλ-
λαγματικῶν.

ΣΕΙΡΑ Α'. Τόμοι 1—100 δεμένοι εἰς 44 τόμους Δραχμας 3.000.000
Διὰ προκαταβολῆς Δρχ. 500.000 καὶ
ἀποδοχῆς 25 × 100.000 μηνιαίων συναλ-
λαγματικῶν.

Σειρά χαρτῶν 1—3 τοῦ εἰς τοὺς ΑΡ-
ΧΑΙΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ γνωστοῦ κό-
σμου δεμένη με ξυλίνας ράβδους πρὸς
ἀνάρτησιν » 75.000
Ἡ αὐτοὶ ἡχάρται ἄδετοι ἀντὶ Δρχ.
4.000 ἕκαστος ἐν ὅλῳ..... » 12.000

ΣΕΙΡΑ Β'. Τόμοι 101—127. Οἱ ἐκδοθέντες τόμοι
101—127 πωλοῦνται ἄδετοι ἀντὶ » 885.000

διὰ προκαταβολῆς Δρχ. 85.000 καὶ ἀποδοχῆς 8 × 100.000 μηνιαίων συναλ-
λαγματικῶν.

Οἱ ἀνωτέρω τόμοι 1—127 ἐπὶ ἀμέσῳ πληρωμῇ, ἐπὶ ἐκπτώσει 20 %.

ΛΙΑΝ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΤΟΜΟΙ 1-100

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ — ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Συνεργάται καὶ μεταφρασταὶ οἱ ἀριστεῖς τῆς Ἑλληνικῆς
Φιλολογίας καὶ Λογοτεχνίας

ΑΝΑΜΕΙΝΑΤΕ ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΝ

κυκλοφοροῦσαν κατ' αὐτάς, με ὄρους ἐγγραφῶν,
τιμολόγια καὶ εὐκολίας πληρωμῆς.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐν Ἀθήναις—Στοὰ Ἀρσακείου—Ἀρσάκη 6